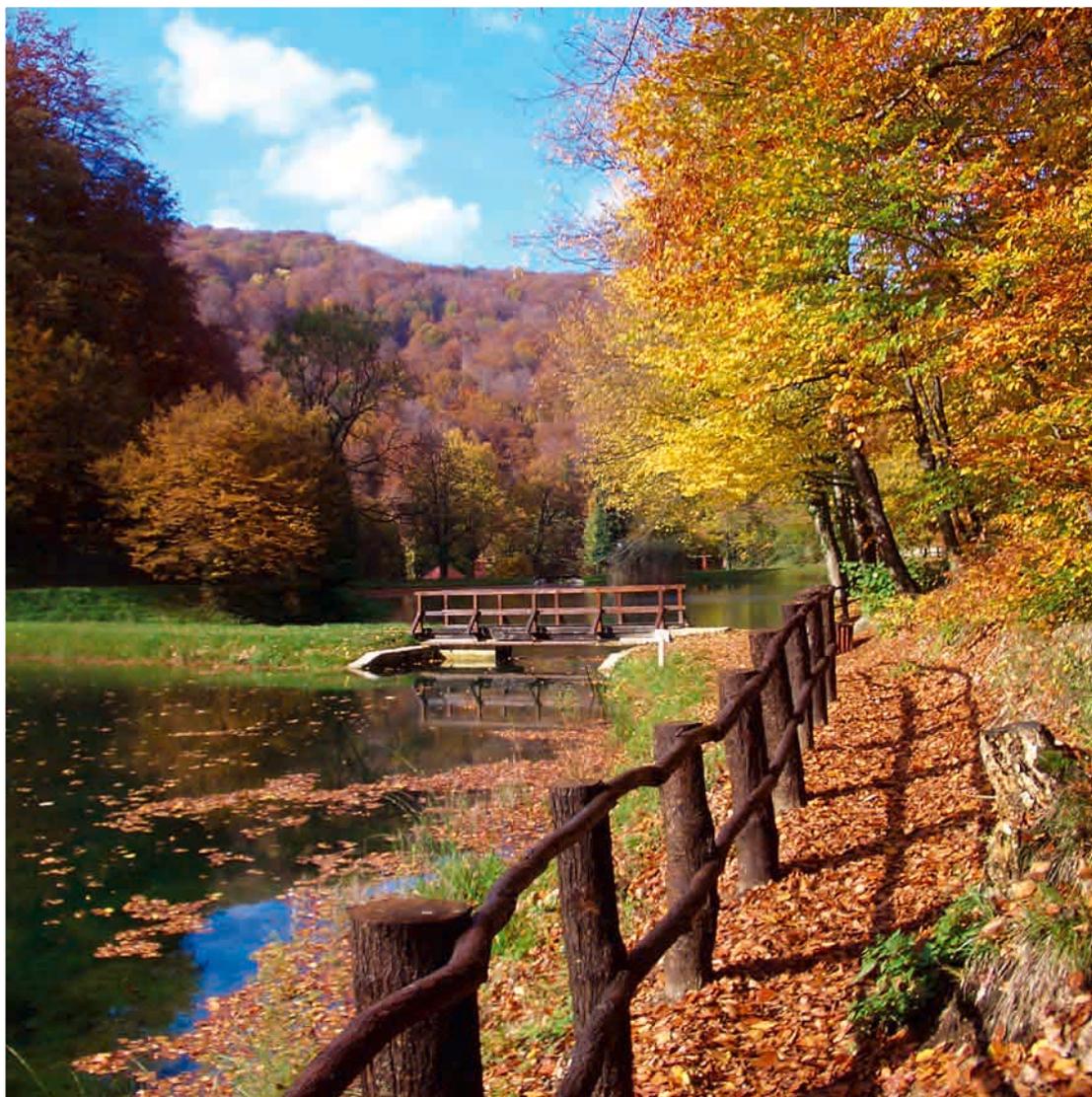

HRVATSKI PLANINAR

GODIŠTE 97

STUDENI

2005

11

ČASOPIS
HRVATSKOG
PLANINARSKOG
SAVEZA

»HRVATSKI PLANINAR« - ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA
»CROATIAN MOUNTAINEER« - JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

ČASOPIS »HRVATSKI PLANINAR« izlazi u 11 brojeva godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj). Prvi broj izašao je 1. lipnja 1898. Časopis nije izlazio od 1919. do 1921. i od 1945. do 1948., a od 1949. do 1991. izlazio je pod imenom »Naše planine«.

PRETPLATA za 2005. godinu iznosi **120 kuna** (za inozemstvo 32 eura). Pretplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskog planinarskog saveza **2360000-1101495742**, pri čemu na uplatnici, u rubrici »Poziv na broj«, mora biti upisan **Vaš pretplatnički broj**. Pretplata za inozemstvo (32 eura) uplaćuje se na račun **SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236**, također uz poziv na pretplatnički broj.

VAŠ PRETPLATNIČKI BROJ (1)

otisnut je uz Vašu adresu, koja je nalijepljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate, uz adresu ćete moći vidjeti naznaku o obavljenoj uplati. Tako možete provjeriti je li Vaša uplata za tekuću godinu uredno primljena i evidentirana pri Hrvatskom planinarskom savezu (2).

NOVI PRETPLATNICI, odnosno zainteresirani za pretplatu, trebaju se pismom, telefonom, faxom ili e-mailom javiti Hrvatskom planinarskom savezu. Za nekoliko dana poštom će primiti uplatnicu i brojeve koji su izašli od početka godine, a zatim će svaki mjesec na svoju adresu redovno primiti svoj primjerak časopisa.

CIJENA POJEDINAČNOG PRIMJERKA je 15 kuna.

SURADNJA: Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Krajnji rok za primitak priloga je 10. dan prethodnoga mjeseca (30 dana prije izlaska broja). **Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova**, posebno dužih priloga. Svi se primljeni materijali na zahtjev vraćaju autorima. **Prednost imaju** prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili disketi, ali ne unutar Wordovih dokumenata). Podrobnije upute možete potražiti na web-stranici HPS ili izravno kod urednika.

IZDAVAČ

HRVATSKI PLANINARSKI SAVEZ
KOZARČEVA 22, 10000 ZAGREB
E-MAIL: hps@inet.hr
<http://hps.inet.hr>
TEL./FAX 01/48-24-142
TEL. 01/48-23-624

UREDNIŠTVO

hrvatski.planinar@vip.hr
<http://hps.inet.hr/hp>

UREDNIK

ALAN ČAPLAR
PALMOTIČEVA 27, 10000 ZAGREB
E-MAIL: caplar@vip.hr
TEL: 091/51-41-740
TEL./FAX: 01/48-17-314

UREDNIČKI ODBOR

DAMIR BAJŠ
DARKO BERLJAK
VLADO BOŽIĆ
FARUK ISLAMOVIĆ
GORAN GABRIĆ
ŽELJKA KASAPOVIĆ
ZDENKO KRISTIJAN
BRANKO MEŠTRIĆ
PROF. KRUNOSLAV MILAS
PROF. DR. ŽELJKO POLJAK
ROBERT SMOLEC

TISAK

»EKOLOŠKI GLASNIK« D.O.O.
DONJA LOMNICA
ISSN 0354-0650

SADRŽAJ

HRVATSKI
PLANINAR

Godište **97** Broj **11**
 Volume **97** Number **11**
 Studeni – November 2005

368 KARTOGRAFIJA

372 KORNATI I IŽ

382 VRANICA

391 MANGART I JALOVEC

HRVATSKA PLANINARSKA KARTOGRAFIJA 368

ŽELJKO POLJAK

PO KORNATSKOM OTOČJU I IŽU 372

DAMIR BAJŠ

DOBRA JAMA NA BRAČU 375

VLADO BOŽIĆ

SLIČICE IZ AMERIČKOGA PODZEMLJA 377

ROBERT SMOLEC

PLANINA VRANICA U SREDNJOJ BOSNI 382

BERISLAV BANEK

GORSKI KOTAR NA SNIMKAMA IGORA POPOVIĆA 386

KORAB – OKRUTAN I BLAG ISTOVREMENO 388

JASNA ŽAGAR

PREKO MANGARTA I JALOVCA 391

BRANKO BALAŠKO

FOLLOW ME! 397

IVAN PONGRAC

PLANINARSKI TISAK 399

PLANINARSKE KUĆE I PUTOVI 400

SPELEOLOGIJA 403

VIJESTI 404

KALENDAR AKCIJA 406

SLIKA NA NASLOVNICI:

JESENSKI UGOĐAJ NA JANKOVCI, FOTO: GORDAN JERKIĆ

PLANINARSKA POVIJEST

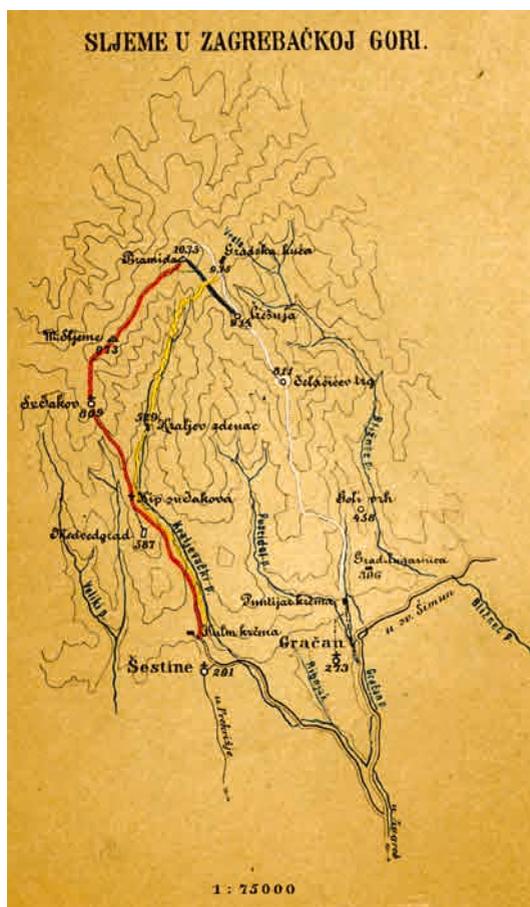
HRVATSKA PLANINARSKA KARTOGRAFIJA

prof. dr. ŽELJKO POLJAK, Zagreb

U povijesti hrvatskog planinarstva jedna je od važnih djelatnosti i planinarska kartografija, tj. kartografska djelatnost planinara za planinarske potrebe jer je bez sumnje mnogo pridonijela planinarenju po našim gorama. Ona do sada nije bila sustavno prikazana pa će ovaj pokušaj svakako imati nedostatke pionirskog rada. Iako je planinarska kartografija uglavnom amaterska i neprofesionalna, dala je koristan doprinos poznavanju gorske Hrvatske jer je zabilježila brojne podatke kojih nema na drugim zemljovidima, a koji mogu biti od općeg interesa, primjerice lokacije planinarskih kuća i trase obilježenih staza. Mnoge su takve podatke iz planinarskog kartografskog fonda preuzeli izdavači turističkih zemljovida i vodiča, čime je unaprijeđeno opće znanje o prirodnom i društvenom blagu naše zemlje. Osim toga trajno pridonosi kartografskom opismenjivanju širokih slojeva građanstva i njihovoj orijentaciji u prostoru, čime nadoknađuje nedostatak našega školstva koje tome ne pridaje dovoljno pažnje.

Prosječan se planinar teško snalazi na vojnoj specijalki zbog obilja pojedinosti koje mu nisu nužne, pa stoga planinarski kartografi najradije pribjegavaju crtanju tzv. grebenschkih karata, na kojima je zemljišna plastika prikazana na shematski način. Takvim su zemljovidima sve do najnovijeg vremena opremani putopisi u raznim planinarskim časopisima. Kartografsku polupismenost prosječnih planinara donekle opravdava činjenica da su im vojne specijalke kao »vojna tajna« dugo bile teško pristupačne. Premda je takva praksa danas znatno ublažena, planinarski pisci ni danas ne smiju bez posebne dozvole objaviti čak ni isječak iz vojne specijalke, ni sadašnje ni bivše države, jer autorsko pravo po sada važećem zakonu ima

država nasljednica. Prema tome, ako pisac ili izdavač želi izbjeći dugotrajan i nepredvidljiv postupak oko pribavljanja dozvole za reprodukciju vojne specijalke ili njezinog dijela, još uvijek je najbolji način izrada vlastitog zemljovida.

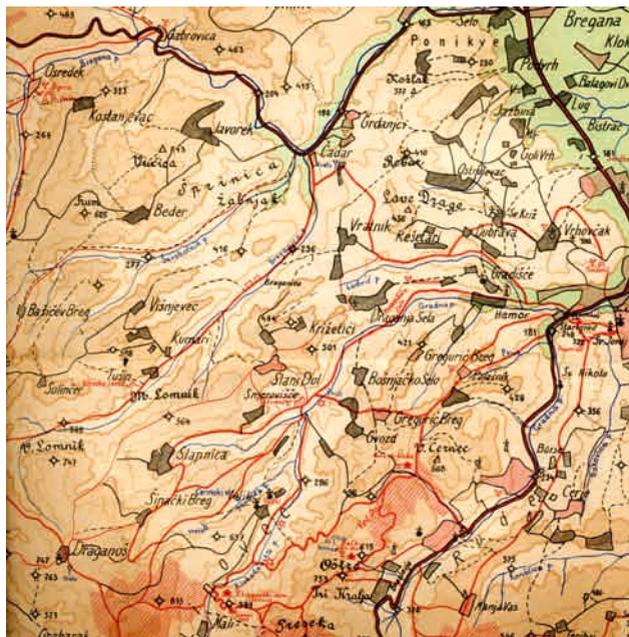

Prvi planinarski zemljovid – skica putova (u boji) na Medvednici iz Spomenice HPD-a 1884. godine

Početak hrvatske planinarske kartografije možemo točno utvrditi: godine 1884. objavljen je kao prilog »Spomenici Hrvatskog planinskog društva u Zagrebu« zemljovid pod naslovom *Sljeme na Zagrebačkoj gori*. Tiskan je u zagrebačkoj tiskari G. Albrecht litografskom tehnikom u mjerilu 1:75 000, a zemljišna plastika prikazana je stome-tarskim slojnicama. Posebnost je toga zemljovida što je tiskan četverbojno, naime, svaki od četiri prilaza vrhu označen je drugom bojom: modrom, bijelom, žutom i crvenom. Danas ne znamo tko je kartu crtao, jedino nam je poznato da je staze markirao Levin Schlosser (1853–1926), tajnik HPD-a i sin prvog predsjednika dr. Josipa Schlossera.

Sljedeći spomena vrijedan pothvat jest zemljovid Medvednice priložen planinarskom vodiču »Medvednica« (Zagreb, 1924) Branimira Gušića (1901–1975), a koji je izradio njegov prijatelj Dragutin Paulić (1891–1977) na tri lista: Centralni dio, Skupina Ponikava i Skupina Drenove. Najbolji je prvi list, tiskan dvobojno kao grebenska karta u mjerilu 1:75 000, s obiljem toponima sabranih i provjerenih kod mještana u podnožju. Prema tome, Dragutin Paulić je naš prvi poznati planinarski kartograf. Spomenimo usput da je Ski Klub Zagreb nekoliko godina poslije ponovno tiskao njegov zemljovid centralnog dijela Medvednice pod naslovom »Zagrebačka gora«, no iako je crtana u većem mjerilu (1:50 000), slabije je kvalitete.

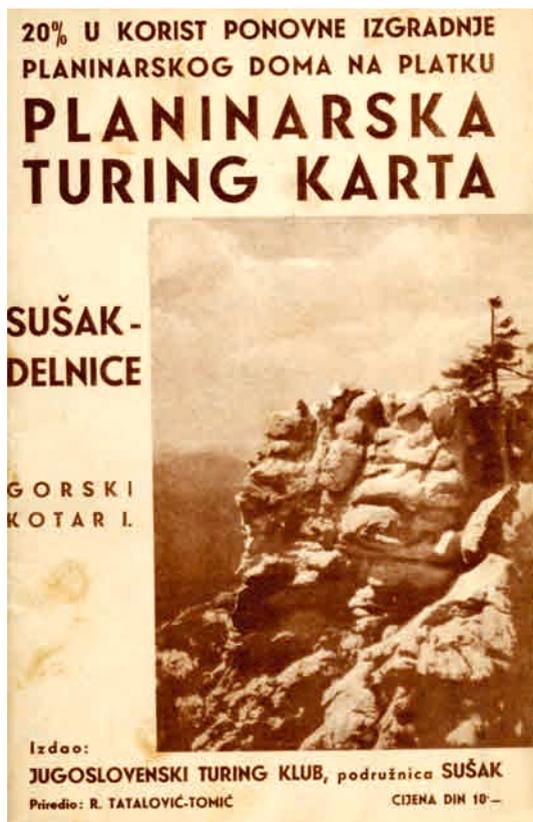
Sudeći po svemu, HPD nije bilo sklono ili nije bilo doraslo izradi planinarskih zemljovida, pa je tridesetih godina 20. stoljeća trgovina cipela Frković iz Mesničke ul. 5 u Zagrebu glad Zagrepčana za izletničkim kartama utažila tako da je objavila prilično dobar višebojni zemljovid »Medvednica ili Zagrebačka gora« u mjerilu 1:50 000. Risao ga je Franjo Peyer, a tiskala Litografija Zaklade Tiskare Narodnih novina u Zagrebu. Na početni zemljovida tiskane su lijepe planinarske fotografije tada vodećega zagrebačkog fotografa Ljudevita Griesbacha, koji je vodio i Foto sekciju HPD-a. Peyer je izradio i »Planinarsku kartu Samoborskog gorja sa okolicom«, koju je izdala podružnica HPD-a »Japetić« u Samoboru, također u mjerilu 1:50 000. Za obje je značajno da su na njima planinarske staze označene crvenom bojom i da nema godine izdanja.

Detalj iz planinarske karte Samoborskog gorja

Drugi su vrijedan pothvat bila dva jednobojna grebenska zemljovida, Južni Velebit i Sjeverni i srednji Velebit 1:100 000 dr. Josipa Poljaka (1882–1962), tiskani na posebnom kartografskom papiru i priloženi njegovom »Planinarskom vodiču po Velebitu« (Zagreb, 1929). Planinarima su služili kao nezamjenjivo pomagalo gotovo četrdeset godina, do izlaska iz tiska moje knjige »Velebit« (Zagreb, 1969) kojoj je priložen dvobojni grebenski zemljovid 1:100 000. U međuvremenu je Planinarski savez Hrvatske tiskao 1954. grebensku »Planinarsku specijalnu kartu Sjeverni Velebit« 1:25 000 Mirka Markovića, no zbog pogrešno ucrtane Premužićeve staze upravo na ključnom mjestu (u Rožanskim kukovima), ona nije postigla punu svrhu, iatoč tome što je na većini primjerkara naknadno bila rukom ucrtana njezina ispravna trasa.

Prvi poznati nam planinarski zemljovid Gorskoga kotara izdao je 1938. ili iduće godine Jugoslavenski turing klub, podružnica Sušak, pod naslovom »Gorski kotar I. Planinarska turing karta Sušak – Delnice«. Bila je peterbojna u mjerilu 1:50 000 a tiskana je u suradnji s HPD-ovom podružnicom »Velebit« na Sušaku, što se vidi iz ove bilješke u lijevom gornjem kutu: 20% u korist

Planinarska turing karta Sušak – Delnice iz 1938. godine

ponovne izgradnje »Planinar. Doma« na Platku (taj je dom sagradila podružnica »Velebit« 1935. a izgorio je 15. siječnja 1938.).

Poslije drugog svjetskog rata Hrvatski planinarski savez je 1952. objavio do tada najvrjednije kartografsko djelo – »Planinarsku kartu Gorski kotar. Risnjak – Snježnik« 1:50 000, koju su priredili Pelcer, Matan i Bertović i dodali joj prilog u obliku ilustrirane brošure od 35 stranica o prirodi Gorskoga kotara. Autori su postali dobri poznavatelji područja kao suradnici prof. Ive Horvata (1897–1963) na kartiranju Gorskoga kotara i pripremi osnivanja Nacionalnog parka Risnjak. Prof. Horvat je bio član uprave HPD-a, a 1931. je u »Hrvatskom planinaru« objavio prvi planinarski zemljovid Dinare.

Svakako valja zabilježiti i velik broj zemljovida i topografskih skica koje su posljednjih pola stoljeća priložene vodičima ili dnevniciima po tzv.

obilaznicama i transverzalama što su ih trasirala planinarska društva diljem Hrvatske, neke s više druge s manje ambicija, no većinom od praktične koristi.

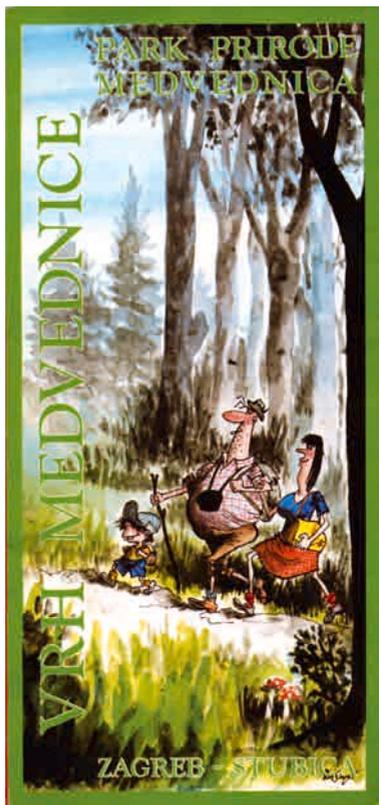
Iako se HPD nije istaknuo kartografskom djelatnošću, shvaćao je da su zemljovidi nužan dio planinarske opreme i stoga brižljivo vodio veliku kartografsku zbirku, u kojoj su mahom bile vojne specijalke Austro-Ugarske i Vojno-geografskog instituta Jugoslavije. HPD-ovu kartografsku zbirku naslijedio je PSH i dopunjavao je novim listovima. Zahvaljujući visokim oficirima JNA u svom vodstvu, PSH je razmjerno lako nabavljao vojne specijalke pa je tako jedan komplet Jugoslavije dao uvezati poput atlasa, koji je dugo vremena bio jedinstven primjerak u državi.

Teško je objasniti zašto su planinarski kartografi nakon drugog svjetskog rata zanemarili Medvednicu unatoč velike potražnje za zemljovidom najposjećenije planine u državi. Nedostatak je pokušalo 1957. riješiti zagrebačko poduzeće »Učila« tiskanjem zemljovida »Medvednica i dio Samoborske gore. Zagreb i okolica« 1:50 000, tisak GZH. Urednik je bio geograf Zvonimir Dugački (1903–1974), a planinarske putove obradio je planinar Josip Plaček (1897–1979). Ovdje treba spomenuti i zemljovid »Vrh Medvednice« 1:15 000 (Zagreb, 1992) koji je izradio Paško Lovrić (1931–1997), profesor iz Zavoda za kartografiju Geodetskog fakulteta u Zagrebu. Lovrić je zajedno s planinarima provjeravao putove na terenu tako da su njegovi zemljovidi bili izvanredno točni (npr. izletnička karta »Risnjak« 1:18 000, Zagreb, 1990) i velika je šteta što je njegova smrt prekinula suradnju.

Pokazalo se da opremanje planinarskih vodiča dobrim zemljovidima praktično nije moguće bez vojne kartografske osnove, a ta se kao povjerljiva i kao vojna tajna nije mogla upotrijebiti u planinarske svrhe. U prva tri izdanja mojeg vodiča »Planine Hrvatske« (Zagreb, 1974, 1981. i 1986) problem je riješen tako da je zemljovide izradio vojni kartograf Milan Đekić stripingom u Hidrografskom institutu u Splitu. Đekić je bio vrstan planinar i dva puta predsjednik »Mosora« (1971–2. i 1982–3.), a izradio je i velik trobojni grebenski zemljovid »Kozjak–Mosor–Biokovo« 1:50 000, koji je 1967. tiskalo PD »Mosor« (2. izdanje iza-

šlo je 1987. dopunjeno pod naslovom »Grebenska karta planina srednje Dalmacije«. U iduća tri izdanja vodiča »Hrvatske planine« (1996, 1998. i 2001) planine su prikazane na isječcima vojnih specijalka zahvaljujući susretljivosti Hrvatske vojske. Dapače, u izdanju iz 1998. zemljovidi su izdvojeni kao poseban prilog od 40 stranica, pod naslovom »Hrvatski planinarski atlas«. Zanimljivo je da su većini čitatelja bile milije prijašnje shematske grebenske karte nego »podacima pretrpane« specijalke.

Znatan napredak u kvaliteti planinarskih zemljovida valja zahvaliti pojavi orijentacijskog sporta, koji se u našoj zemlji razvijao pod okriljem planinarske organizacije, a uz pomoć inozemnih orijentacista, osobito iz Švedske. Zemljovidi za orijentacijska natjecanja neobično su precizni, ali za ostale planinare nisu zanimljivi jer obično prikazuju samo usko područje, često na periferiji planine.

Naslovnica karte vrha Medvednice
dr. Paška Lovrića

Planinarski kartograf Zlatko Smerke

Može se reći da najplodnija era planinarske kartografije počinje zahvaljujući iskusnom orijentacistu koji se posvetio planinarskoj kartografiji i posljednjih se tridesetak godina istaknuo kao naš vodeći planinarski kartograf. To je Zlatko Smerke, inače po struci inženjer strojarstva. Započeo je 1977. zemljovidom »Hrvatsko zagorje«, vezanim uz Zagorski planinarski put, nastavio zemljovidom Bijelih stijena u istoimenoj knjizi (1980), Ivančicom (1982) i Velebitom (1982). Napokon je napustio svoju struku i Zagreb te osnovao privatno kartografsko poduzeće sa sjedištem u varaždinskom predgrađu Vidovcu. Planski i sustavno, svojim je zemljovidima obuhvatio gotovo sve hrvatske planine s tridesetak listova u različitim mjerilima, od 1:5 000 do 1:50 000. Većinu je zemljovida izdao sam, manje u suradnji s planinarskim društvima, HPS-om i drugim izdavačima. Njegovim su se zemljovidima, počevši od Velebita, Medvednice, Paklenice i Biokova pa do Dilja i Dinare, služile do danas na tisuće planinara, a valja spomenuti da njegova izdavačka djelatnost i dalje traje. Smerke-ovi zemljovidi obiluju raznim informativnim i ilustrativnim dodacima na poleđini i na rubovima, što je vrlo dobro prihvaćeno. Posebna im je odlika što autor osobno, zahvaljujući iskustvu stečenom u orijentacijskom sportu, provjerava na terenu novije staze i objekte prije unosa u zemljovid.

U posljednje doba planinarske zemljovide sve češće objavljuju i drugi izdavači radi financijskog dobitka (npr. nekoliko zemljovida Samoborskog gorja), no to prelazi okvir naše teme.

JADRANSKI OTOCI

PO KORNATSKOM OTOČJU I IŽU

DAMIR BAJŠ, Zagreb

Kornatsko su otočje planinari otkrili prije tri-desetak godina. Tada je uspostavljena zanimljiva planinarska obilaznica »Planinarski put Kornati«. Danas obilaznica više nije aktivna, ali planinari i dalje rado obilaze Kornate, a domaćini se još sjećaju planinara koji su prije tridesetak godina prvi otkrili kornatske vrhove. Kornatski su vrhovi i danas izrazito zanimljivi jer nude idealan spoj mora i planinarenja, uz osobite prirodne ljepote.

Iz Zagreba do Zadra putujemo redovnom autobusnom linijom. Dalje ćemo brodom »Lara« do Malog Iža na otoku Ižu. Plovidba traje oko sat vremena i nama kontinentalcima predstavlja pravi užitek prije planinarskih uspona na kornatske vrhove.

Mali Iž se smjestio na jugoistočnoj strani otoka Iža, a sastoji se od tri živopisna naselja. To

su Muel, Makovac i Porovac. Svako od naselja nalazi se na padini svojeg brda, a u podnožju su brda uvale Knež i Komoševa.

Smještamo se u privatnim apartmanima i odmah krećemo u pustolovine. S gojzericama na nogama ukrcavamo se u čamac koji nas prebacuje na obližnji otočić Knežak. Prvu markaciju vidimo već iz čamca, a nalazi se na molu, samo 20 cm iznad morske površine. Domaćini kažu da markaciju ne bismo vidjeli da je plima, već bismo je trebali tražiti maskom za ronjenje.

Za uspon na vrh otoka Knežaka (65 m) treba dvadesetak minuta. S vrha je vidik na sve strane, dakako, ako je vrijeme lijepo. Nakon Knežaka, čamcem produžujemo do otoka Rutnjaka, koji se nalazi ispred Velog Iža. Vrh Rutnjaka je bio kontrolna točka planinarske obilaznice po Kornatima.

To je zapravo stijena visoka desetak metara s natpisom i oznakom kote.

Sutradan većim brodom idemo na Kornate. Do Kornata imamo tri sata plovidbe po uzburkanom moru, pokraj mnogo otoka i otočića. Noliko je otočića posebno zanimljivo. Tanjurić je potpuno ravan, kao da je odrezan golemim nožem. Lijepi su i otočići Sestrice, posebno Velika Sestrica, s poznatim svjetionikom. Pozornost nam najviše privlači Veliki Kornat s Metlinom (237 m), najvišim vrhom cijelog otočja.

Planinarska markacija na otočiću Knežaku

foto: Damir Bajš

Duž obale se nanizalo nekoliko zaselaka. Jedna do dvije kuće, pa ništa, pa opet kuća-dvije. Samo ih je na jednome mjestu. Zaselci su nastanjeni samo ljeti. Kornati nemaju stalnih stanovnika. Nekada su tu boravili pastiri i maslinari iz Murtera i drugih mjesta, a danas dolaze samo turisti željni mira i odmora, daleko od gradske vreve i buke.

Promatramo i strukturu reljefa. Slojevi stijena pružaju se vodoravno ili koso, a ponegdje i gotovo okomito. Tektonske igre bez granica!

Pristajemo u uvali Kravljačici i odmah krećemo na vrh Metlinu, koji je vidljiv izdaleka. Staza je dobro označena i uhodana. Očigledno ima mnogo posjetitelja. Na vrh stižemo za nešto više od pola sata. Usput prolazimo pokraj maslinika i rijetkog drveća, ispod kojeg je teško naći hlada.

Na vrhu Metlini je stup za potrebe mobilne telefonije i betonski stup kao trigonometrijska točka s oznakom visine vrha. Vidici su odavde upravo veličanstveni. Vide se gotovo svi otoci Kornatskog otočja i beskrajno plavo more. Čovjek se jednostavno mora diviti nenadmašnoj inspiraciji Stvoritelja.

Od Metline nastavljamo dalje do velike kamene ploče na sjevernoj strani otoka, poznate pod nazivom Magazinova skrila. To je mjesto na kojem se golemi kameni blok otklizao nizbrdo i ostavio za sobom ugađenu ravnu površinu, koja svojim izgledom plijeni poglede znatiželjnika.

Za povratak do pristaništa Kravljačice biramo sjeverozapadnu padinu Metline, pa smo već za tridesetak minuta na početku staze, točnije kod konobe »Andrija«, koja je sada zatvorena. Po broju vanjskih stolova zaključujemo da za vrijeme turističke sezone ovdje ima mnogo gostiju. Objedujemo svoje lunch-pakete, tj. odličnu riblju paštetu s maslinovim uljem i marinirane ribe. Neki su vrijeme odmora i okrijepe iskoristili da u moru speru

Magazinova ploča na Velikom Kornatu

foto: Damir Bajs

znoj današnjega dana.

U povratku se zaustavljamo na otoku Levrnaki. Tu se nalazi zgodna konoba s dobrim crnim vinom, kako i priliči Dalmaciji. Osim konobe, naš je cilj najviši vrh otoka, Veli vrh (117 m), a nagradit ćemo se i kupanjem u uvali Lojene, na jednoj od najljepših jadranskih plaža. Ona se nalazi s pučinske strane otoka, koji je tu vrlo uzak, samo 200 m. Uvala i plaža poznati su po kristalno čistom moru svjetloplave boje i izrazito bijelom pijesku, pa slične na plaže egzotičnih mora.

S vrha otoka pružaju se divni vidici na otoke Mrtovac i njegov uski greben, o koji su udarali valovi juga i stvarali bijelu morsku čipku, te na Veliki Kornat, na otok Manu i bezbroj otočića i hridi. Vrijeme odmiče, pa treba krenuti nazad prema Ižu.

Mrak brzo pada i u daljini će uskoro zatreperiti svjetla malih obalnih naselja Dugog otoka, Lavdare, Ugljana i Pašmana. Jugo jača, a valovi su sve veći. Iako ploveći prema sjeverozapadu sustižemo valove, pramac našeg čamca često »poklopi« neki veći val. Ne izgleda obećavajuće za idući dan.

Po noći je puhalo i grmjelo, a počelo je i kišiti. Tako je bilo i ujutro, no to nas nije omelo da osrtvarimo predviđeni obilazak otoka Iža. Od obalnog dijela naselja Malog Iža popeli smo se do staroga

dijela, koji se nalazi poviše luke. Izgledalo je kao da u selu nema stanovnika. Vjerojatno je bilo tako ili se poneki stariji stanovnik zatvorio u kuću zbog juga. Nekoliko je kuća propalo i urušilo se pa cijelo selo izgleda danas prilično sablasno.

Petstotinjak metara istočnije nalazi se mali speleološki objekt, jama Jezero. Ulaz u jamu je širok taman toliko da se može provući čovjek i dubok otprilike jedan metar. Jama se sastoji od jedne dvorane s mnogo špiljskog nakita, nažalost ponešto i uništenog. Poznata je po prozirnomo, želatinoznom sloju algi, mjestimično debelom i nekoliko centimetara. Budući da smo obilazili planinarsku obilaznicu »Maslina«, sljedeća je kontrolna točka bila veliki maslinik na južnoj strani Iža. Masline su ove godine dobro rodile i trebat će puno raditi da bi se obrale.

U starom dijelu naselja započinje uzdužna otočna staza do Velog Iža. Oko građene pješačke staze rastu stabla maslina, badema i smokava, koje su – na našu veliku radost – upravo sada bogate slatkim plodovima.

Nadomak Velom Ižu kiša prestaje. Čak se nakratko promolilo sunce. Tih otočni gradić bio je pust. Tek nekoliko starijih mještana provjeravalo je vezove svojih brodica nakon sinočnjeg juga.

Malo su nas čudno gledali dok smo prolazili mimo njih. Vjerojatno im gojzerice nisu išle uz more i palme na rivi. No, nismo se osvrtni na to već smo produžili prema obližnjoj crkvi na zapadnoj strani mjesta. Odatle se vidi naš današnji cilj, najviši vrh Iža, Korinjak (168 m).

Zanimljiva je staza od crkvice do vrha. Ide po širokom suhozidu, gotovo ravno u smjeru jugozapada, ali prilično strmo. Kao i svi otočki vrhovi, i Korinjak je odličan vidikovac. Panoramski vidik obuhvaća otoke Ugljan, Ravu, Dugi otok, Silbu i Olib.

Vrijeme brzo prolazi, a naš posljednji dan izleta prelomilo je crkveno zvono točno u podne. Valjalo se vratiti na ručak. Poslije dobrog objeda spremili smo ruksake i uputili se prema brodu, koji nas je, unatoč kašnjenju zbog velikih valova, sigurno vratio do Zadra. U autobusu na putu prema Zagrebu brzo smo zadrijemali. Sjećam se samo da sam prije sna primijetio kako se naglo mijenja vanjska temperatura. Na Ižu je bilo 24°C, u Zadru 17°C, a u Lici kod Gospića 6°C. Zaista nagla promjena, koja je nagovještavala da se vraćamo u stvarnost i da treba zaboraviti tople ljetne dane. Da, jesen je blizu.

Vidik prema Velikom Kornatu s Velog vrha na otoku Levrnaki

foto: Damir Bajš

SPELEOLOGIJA

DOBRA JAMA NA BRAČU

VLADO BOŽIĆ, Zagreb

Zagrebački biospeleolozi koji su radi proučavanja špiljske faune tijekom 2004. boravili na Braču, preporučili su mi da zbog velikog podzemnog prostora i lijepih siga posjetim meni dosad nepoznatu Dobru jamu. Savjetovali su mi da sa sobom svakako ponesem fotoapararat kako bih mogao zabilježiti ljepotu te jame.

Bio je to za mene dovoljan motiv. Prilika za posjet pružila mi se 19. srpnja. Za vrijeme ljetovanja u Puntinku na Braču povezao sam se sa speleolozima udruge »Profunda« iz Selaca i dogovorio posjet. Podatke o jami, skicu terena i nacrt jame dao nam je Branko Jalžić, koji ih je dobio od članova SO HPD »Mosor« iz Splita. Jamu su 1971. prvi istražili članovi SO PD »Mosor« s francuskim speleolozima, članovima društva »Catamaran« iz gradića Montbéliarda. Nacrt su izradili Francuzi. O suradnji sa članovima »Catamarana«, od 1969. do 1971., pisao je u »Našim planinama«, br. 7-8/1973., na str. 180., Visko Dulčić, član SO PD »Mosor«.

Zbog promjena na terenu (niska šikara pre-rasla je u gustu šumu, provedeni su novi putovi) nismo uspjeli pronaći jamu po položajnoj skici izrađenoj 1971., ali smo je uspjeli pronaći po uputi domaćih ljudi.

Jama se nalazi u središnjem dijelu otoka Brača, točno 2,4 km južno od središta Nerežišća, oko 1,2 km zapadno od bivšeg odmarališta ili hotela na Kneževravni, oko 300 m jugoistočno od područja zvanog Zvirine stope, 150 m istočno od nove ceste za Blaca i pedesetak metara sjeveroistočno od Dobrog dolca, uz cestu za Blaca.

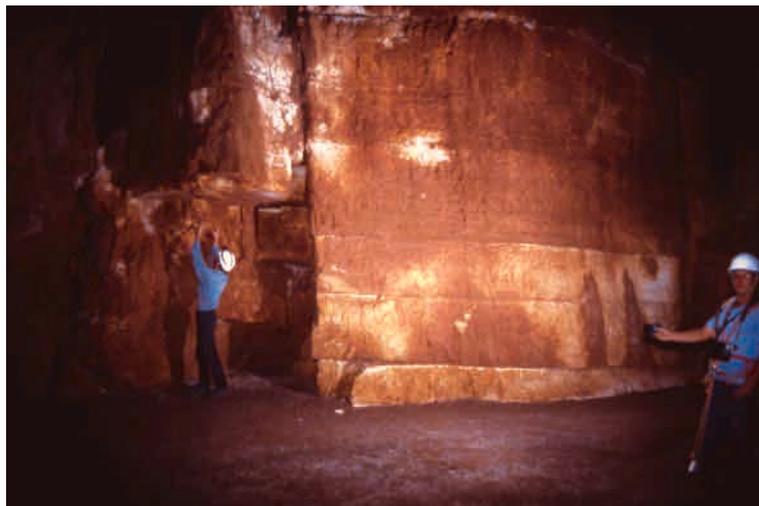
Jama ima velik ljevkast otvor eliptičnog oblika, s mostom u sredini. Dužina lijevka, u smjeru

Stalagmiti u južnom dijelu dvorane foto: Vlado Božić

sjever-jug iznosi sedamdesetak, a širina tridesetak metara. Otvor je dug četrdesetak, a širok 4–6 m. Silazak je najlakši s južnoga kraja, odakle se u smjeru sjevera pruža strm sipar dug devedesetak metara. Za silazak niz sipar treba sto metara užeta. Na siparu ima nekoliko okomitih dijelova, visokih 5–8 m.

Tlocrtna je dužina jame u smjeru sjevera 115 m. Jama ima samo jednu, ali golemu dvoranu trokutastog tlocrta. Najveća dužina dvorane je gotovo 90 m, širina je veća od 40 m, a visina je oko 40 m.

Kao nožem odrezani slojevi sjeverne stijene dvorane

foto: Vlado Božić

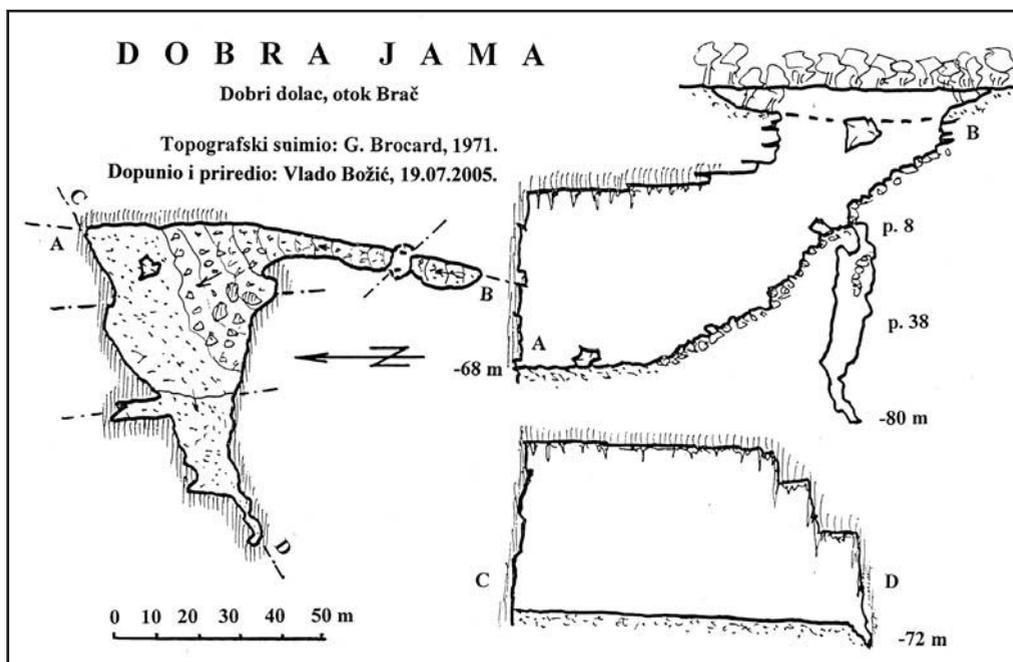
Sjeverna stijena dvorane doima se kao dio aktivnoga kamenoloma, jer su stijene na toj strani ravne, glatke, kao isječene, za razliku od južne i zapadne stijene koja je prekrivena šarenim saljevima. Na tlu ispred južne stijene ima više skupina manjih i većih bijelih stalagmita. Visoko gore na stropu vide se stalaktiti. Najniži dio jame prekriven je blatom (19. srpnja blato je još bilo vlažno).

Po rubu dvorane vidi se da se u njoj povremeno stvara veliko, ali plitko jezero, čija se voda gubi u pukotinskom sitastom ponoru na krajnjem zapadu dvorane, na dubini od 72 metara od ulaza.

Na 35 m dubine, na maloj zaravni ispod 5 m visoke okomicice, u jugoistočnoj stijeni, među kamenim gromadama, nalazi se otvor jame duboke 46 m, s okomicama od 8 i 38 metara. To je uska pukotinska jama kojom se stiže do najdublje dijela Dobre jame, 80 metara ispod ulaza.

Prema geološkoj karti Brača, jama je nastala u lijepo uslojenim vapnencima gornjokredne starosti, na sjecištu triju izrazitih pukotina smjerova S-J, SI-JZ i SZ-JI.

U jami smo pronašli tri odrasla čuka, dva na zaravni ispod otvora, a trećeg u blatu na kraju dvorane, kojega smo prenijeli do prva dva u blizini ulaza.

SPELEOLOGIJA

SLIČICE IZ AMERIČKOGA PODZEMLJA

ROBERT SMOLEC, Zagreb

Kad sam prije desetak godina u predvorju provincijskog motela u zaleđu Washingtona, usred mnoštva uredno poslaganog promidžbenog materijala ugledao šarene prospekte s motivima iz svijeta podzemlja, shvatio sam da o američkim špiljama ne znam gotovo ništa. Posegnuo sam za prospektima, a oni su učinili ono čemu su namijenjeni: pobudili su u meni želju da zavirim u barem jednu od ponuđenih špilja.

Turistički uređene špilje savezne države Virginije bile su, na moju žalost, stotinjak milja predaleko i zato izvan mojega domašaja. Odlučio sam se zato za posjet ne toliko udaljenoj Crystal Grottoes Caverns. Tada još nisam znao da je to jedina turistički uređena špilja u Marylandu i da drugog izbora nisam ni imao.

Špilja se nalazi u sjevernom dijelu Marylanda, nadomak Boonsboroa, jednog od mnogih sličnih gradića u toj pitomoj zelenoj državi. »Potegnete« li dovde i imate dovoljno vremena, nemojte propustiti posjetiti i neko od obližnjih mjesta značajnih za američku povijest. Crystal Grottoes Caverns udaljene su, primjerice, samo desetak kilometara od Antietama, poprišta najteže bitke Američkoga građanskog rata. Još itekako živi spomen na 17. rujna 1862., najkrvaviji dan u ratnoj povijesti SAD-a, kada je poginulo, nestalo ili ranjeno čak 23.000 ljudi.

Ako je vjerovati Amerikancima, svaka od turistički uređenih špilja toga dijela SAD-a nudi neku osobitost, nešto jedinstveno ili bizarno. U Crystal Grottoes Caverns, toj prvorazrednoj pokaznoj špilji, kako za nju kažu marylandski špiljari, ima više špiljskih formacija po jedinici površine nego u bilo kojoj čovjeku poznatoj špilji! Sliježete li ramenima na takvu tvrdnju, pridružujem vam se.

Iskreno uzevši, nisam siguran može li se takvo što uopće brojati! Istini za volju, ta samo 800 m dugačka špilja, kanalskoga tipa, uistinu je pretrpana visećim i stršećim sigama, zavjesama, slapovima, saljevima, stolnjacima, stupovima, nazubljenim rubovima, tvorevinama nalik grozdovima, koki-cama, cvjetači...

Iako je za posjet uređeno tek oko trećine ukupne duljine špilje, razgledavanje traje čak četrdeset minuta. Staza koja vodi špiljom besprije-korno je uređena. Za čitava obilaska treba samo jednom pogledati pod noge, i to na samom početku. Evo i zašto. U špilju se ulazi kroza zgradu gostionice. Jednostavno se spustite drvenim stubama u podrum i u špilji ste, a dok silazite, morate kojiput pogledati pod noge. Prije toga ostavit ćete na neuglednom šanku nešto malo »zelembaća« za ulazninu.

Špiljom nas je proveo mlad i stručno potkovan speleolog, zavidnoga šoumenskoga dara. Ne pokazujući ni trunke nestrpljenja, upoznao nas je s najljepšim pojedinostima u špilji, njezinim nastankom i poviješću. Kroz igru pitanja i odgovora usput je održao početni tečaj speleologije za strane turiste. U najprostranijoj dvorani, koja nije veća od 6×10 m, nije propustio priliku neprimjetno isključiti rasvjetu i značajno objaviti da je nažalost došlo do kvara u napajanju, ali da će nas on izbaviti jer napamet poznaje špilju. Želeći nas opustiti dok strepimo hoćemo li se spasiti, zamolio nas je da u potpunome mraku pokušamo vidjeti vlastiti prst pred nosom. Zvučao je vrlo zadovoljno kad nam to nije uspjelo. Tama je očito bila jednako gusta kao i prošli put. Svjetlo se nekim čudom ubrzo pojavilo i špilja je ponovno zablislala poput bogato uređene trgovine kristalom. Poslije sam

doznao da naprasni nestanak svjetla nije rijedak dio programa obilaska u američkim špiljama. Ako ništa drugo, naš nas je vodič barem poštedio sablasnih pričica kakve su u sličnim prigodama primorani slušati posjetitelji nekih drugih špilja.

Uistinu opčinjava virtuozno postavljena rasvjeta. Ne sjećam se više podatka o broju radnih sati koji je utrošen na njezino postavljanje, ali znam da je riječ o golemu broju.

Od velikoga mnoštva špiljskih ukrasa obično ističu zgurenu sigastu tvorevinu mističnoga naziva »Old Father Time«. Starost joj procjenjuju na više od sto milijuna godina. U tom gustišu siga, u kojem prevladavaju manji oblici, najviše su me se dojmili glamurozni čipkasti saljevi, sazđani od šećernobijelih iskrica preliivenih preko žutonarančaste podloge. Špilja je nastala u takozvanim tomstovnskim dolomitima, a za žute, narančaste i crvene tonove, kojima je nahukana većina siga, zaslužna je crvenkasta glina.

Pred kraj obilaska, dok sam slušao završno vodičevo izlaganje, ramenom sam se ovlaš oslonio o stijenu. Odjednom je nastao muk. Nisam odmah shvatio zašto. Zatim se začulo tiho: »Sir!« i ponovno je nastupio muk. Tek kad je tišina potrajala, sjetio sam se vodičeva upozorenja da ne smijemo ništa dirati jer bismo mogli oštetiti špiljske ukrase. Razumije se da ramenom nisam mogao srušiti stijenu, no vodiču je moj »izgred« očito

dobrodošao kako bi upotpunio svoj dojmljiv nastup.

Iz špilje smo izišli na drugi otvor, koji izgledom podsjeća na ulaz u rudarsko okno, i našli se u idiličnu šumarku, na korak-dva od mirnoga, gotovo nečujnog potoka, po svoj prilici »krivca« za barem neku od ljepota u kojima smo netom uživali.

S druge strane opjevanih Blue Ridge Mountains krivuda legendarna rijeka Shenandoah. Duž riječne doline niže se osam turistički uređenih špilja savezne države Virginije. Od Winchestera, na sjeveru, do Roanokea, 250 km jugozapadno, redaju se Crystal Caverns at Hupp's Hill, Skyline Caverns, Luray Caverns, Endless Caverns, Shenandoah Caverns, Grand Caverns, Caverns of Natural Bridge Village i Dixie Caverns. Neki izvori spominju i devetu – Gap Cave. Atrakcija, vidjet ćete, ima napretek.

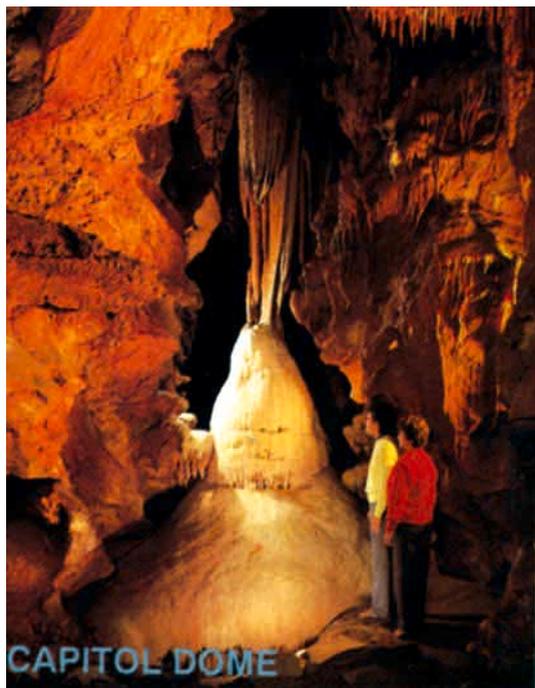
Na stropu špilje Skyline Caverns, primjerice, rastu antoditi – zapanjujuće lijepe kristalne tvorevine zrakastoga oblika. Navodno ih nema nigdje drugdje na svijetu. Doduše, istina o globalnoj jedinstvenosti antodita nije baš tako kristalno jasna jer sličnih aragonitnih siga, možda ne tako spektakularnih, ima i drugdje, pa i u Hrvatskoj, ali dobro zvuči kad je nešto jedino na svijetu, zar ne? Te »orhideje mineralnog carstva«, kako ih s pravom nazivaju, naoko se opiru sili teži. Tanki bjeličasti šiljci strše poput ježinčevih bodlji doloslove u svim smjerovima.

Skyline Caverns otkrio je 1937. Walter S. Amos pomnim topografskim istraživanjem terena. Jedina je to špilja, kaže promidžbeni letak, koja je otkrivena znanstvenom analizom!?! Hrabra konstatacija, nema što. Kroz špilju danas teku tri podzemna vodotoka. Jedan od njih obrušava se preko 11 metara visoke kaskade, tvoreći slapove Rainbow Falls. Poslovična maštovitost speleologa u davanju naziva špiljskim prostorima i tvorevinama i ovdje je došla do izražaja. Već i

Ulaz u špilju Crystal Grottoes Caverns – kroz gostionicu

foto: Robert Smolec

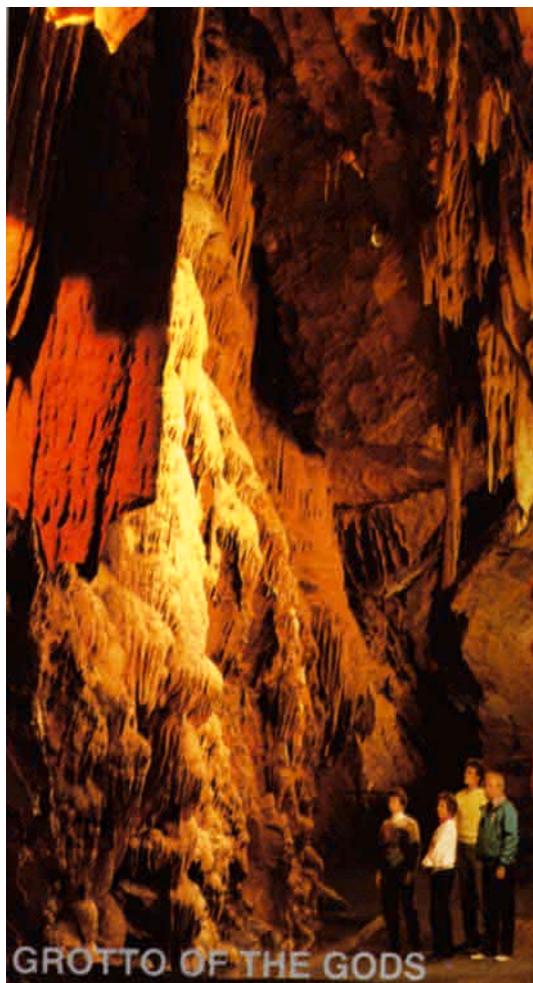

sami nazivi, poput The Capitol Dome, Rainbow Trail, The Painted Desert, The Wishing Wall, The Grotto of the Nativity, Cathedral Hall, Fairyland Lake i drugih, dočaravaju ljepotu podzemlja. Minijaturni vlak »Skyline Arrow«, izrađen u mjerilu 1:5, povest će vas na desetminutno putovanje pola milje dugačkom prugom, pri čemu ćete doživjeti Horseshoe Curve, Apache Flats, Kissing Rock i Boot Hill Tunnel. Sustav rasvjete koji je postavljen u ovoj špilji smatra se oglednim primjerom. Njegovi su tvorci za svoje djelo, štoviše, primili i posebnu nagradu.

Od virdžinijskih su špilja najposjećenije Luray Caverns. Godišnje ih razgleda pola milijuna posjetitelja. Otkrivene su 1878. godine i odmah su pobudile veliko zanimanje. Čak su ih proglasili otkrićem stoljeća. Već 1880. Smithsonian Institute odvažio se objaviti da vjerojatno nema špilje na svijetu koja je tako cjelovito i obilno ukrašena sigastim tvorevinama. Mnoge su od njih monumentalnih dimenzija. Od ukupno šezdesetak dvorana, većina ih je prepuna divovskih stupova, zavjesa i jezeraca. Sige su raznovrsnih boja, od bijele, žute i narančaste, do zelene, plave i crne. Jak dojam na posjetitelje redovito ostavlja vješto

prezentirano špiljsko jezero, koje neodoljivo podsjeća na veliko zrcalo.

Luray Caverns su poznate i po dva kurioziteta za koje nije zaslužna samo majka priroda. Najprije je 1901. pukovnik T. C. Northcott došao na zamisao da bi špiljski zrak mogao biti koristan u liječenju bolesti dišnih organa. Iznad špilje izgradio je lječilište koje je nazvao »Limair«. Probio je vertikalno okno u stropu špilje i postavio ventilator kojim je iz nje upuhivao zrak u lječilišnu zgradu. Stvorio je prvi pravi klimatski uređaj koji je rabio kondicionirani zrak. Northcottov je sustav bio veoma učinkovit: svake je četiri minute zamjenjivao cjelokupan zrak u zgradi. Svjež, prirodno pročišćen podzemni zrak, bez bakterija, prašine i peludi, pokazao se blagotvornim.

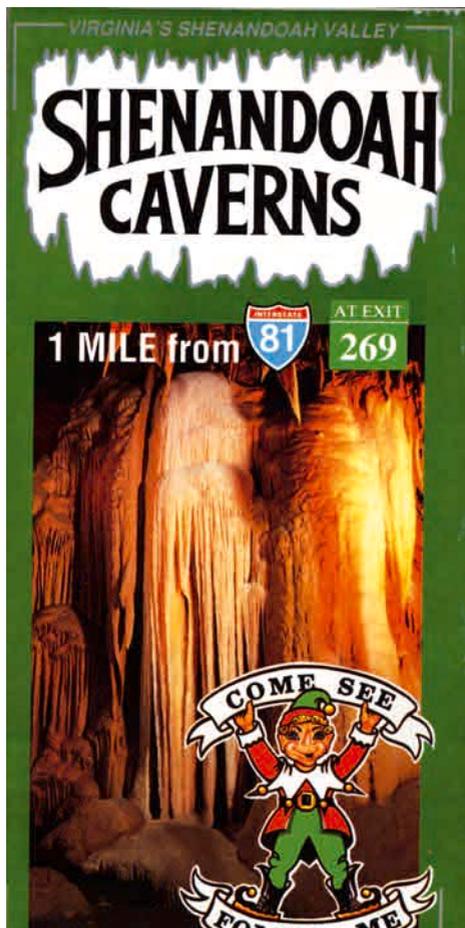
No pravo je čudo kamen koji pjeva. Prije pedesetak godina matematičar i električar Leland W. Sprinkle ostvario je bizarnu ideju. Upregnuvši pomno odabrane stalaktite na površini od oko 1,4 hektara, konstruirao je »Stalacpipe Organ«, jedine špiljske orgulje na svijetu koje zvuk proizvode udaranjem gumiranih batića po sigama. Tri godine tražio je precizne tonove kako bi zvuk svojih orgulja usavršio do kakvoće koncertne razine. Sve je batiće elektroničkim putem povezao sa središnjom konzolom i klavijaturom. Godinama je svirao posjetiteljima na tim jedinstvenim orguljama, zvuk kojih mnoge podsjeća na zvuk ksilofona. Danas orgulje, pod ravnateljskom palicom elektronike, najčešće automatski izvode svoje vapnenačke melodije, ali se prema potrebi i dalje odazivaju pritiscima na bijele i crne tipke. Ah, da! Zaboravio sam spomenuti da je Stalacpipe Organ, a što ste drugo

mislili, najveći glazbeni instrument na svijetu. Tu činjenicu priznaje i Guinnessova knjiga rekorda.

Shenandoah Caverns ukazala se bijelim ljudima 1884., prilikom gradnje željezničke pruge. Prema predaji, Indijanci su poznavali špilju znatno prije i koristili se njome. Za javnost je otvorena 1922. godine. Od morfoloških znamenitosti koje špilja nudi vjerojatno su najglasovitije Bacon Formations – velike sigaste tvorevine nalik slojevima mesnate slanine. Posjet špilji promovira se kao neponovljivo životno iskustvo. Rasvjeta u špilji minuciozno je izvedena kako bi se u punoj mjeri istaknulo sve bogatstvo oblika i boja. Neki kažu da joj među špiljama u dolini rijeke Shenandoah nema premca u slikovitosti i veličanstvenosti. Grotto of the Gods, The Visia of Paradise, Diamond Cascade, The Capitol Dome, Cathedral Hall, Oriental Garden i Rainbow Lake još su neke od raskošnih vizura. Nogostup je po američkom običaju izveden u skladu s najvišim normama i bez ijedne stuba. Tu je i suvremeno dizalo, kojim se možete spustiti u špilju i izaći nje.

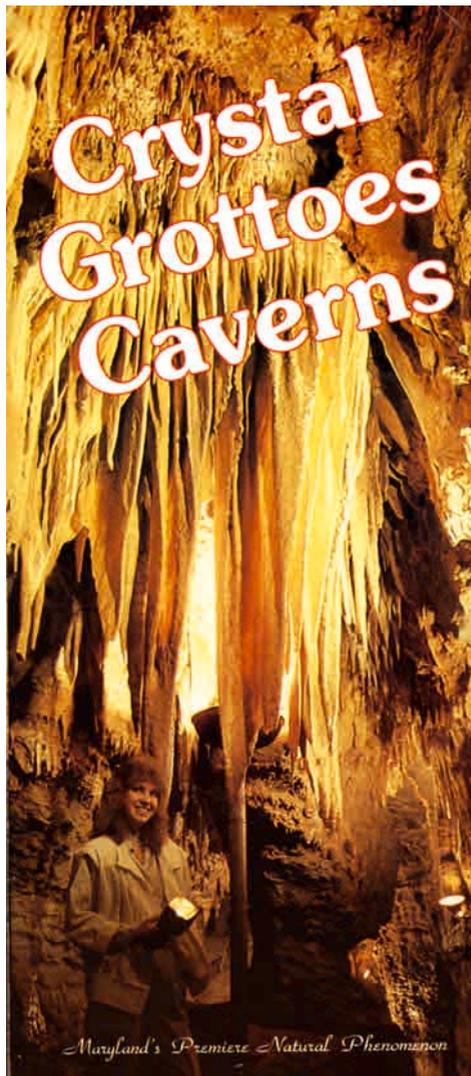
Grand Caverns prva je turistički uređena špilja u SAD-u. Posjetitelji su uživali u njezinim čarima još davne 1806. Cathedral Hall je najveća dvorana u špilji. (Pitam se ima li svaka od spomenutih špilja po jednu dvoranu toga imena!) Dulja je od 80 metara, a visoka oko 20. Prema nekima, ljepša je i od Luray Caverns i od Shenandoah Caverns jer je nastala u okomito položenim slojevima vapnenca, što dodatno pridonosi bogatstvu i varijabilnosti špiljskih oblika.

U toj se špilji može vidjeti velik broj takozvanih »štitova« – rijetkih sigastih tvorevina, sličnih velikim ljušturama školjaka, koje se samo dijelom oboda drže za stijenu. Ali nekima sve to, čini se, nije dovoljno. Da ne bi sve završilo tek na pukom razgledavanju prirodnih čudesa, domaćini su se pobrinuli za umjetnu »atrakciju«. Jednom godišnje špilju napune grozovitim kreaturama. Te statične ili animirane lutke oličenja su jezivih bića koja se mogu susresti u haloweenskoj noći. Brojne obitelji vraćaju svake godine samo da bi se pošteno prestravile prolaskom kroz taj tunel užasa, a marljivi speleolutkari vode računa o tome da doza straha ne bude prevelika.

I za kraj nešto beskrajno: Endless Caverns! Špilju su 1879. izvukli »na svjetlo dana« dva dječaka i njihov pas, progoneći zeca. Otada brojne speleološke ekipe nastoje razmrsiti kompleksnu mrežu podzemnih prolaza i doprijeti do posljednjih tajni te špilje. Kako stvari stoje, još se ne nazire završetak istraživanja. Ukupna duljina poznatih špiljskih kanala trenutno premašuje 8 kilometara. S ponosom ističu da je špilja iluminirana bijelim svjetlom, što omogućuje uživanje u njezinoj prirodnoj ljepoti. Jedan je iskusni speleoturist ovu špilju opisao kao bajkovit svijet rijetke i raznovrsne morfologije. Mlađa od ostalih opisanih špilja, Endless Caverns obiluje sitnim sigastim tvorevinama, ali i oblicima koji demonstriraju sprepu sirove snage podzemne vode i neodoljive moći kemije. Od tri poznate etaže, za obilazak su uređene gornje dvije.

Nakon pregršti superlativa prirodno je zapitati se ima li sjaj i svoje naličje. Pričom o vodiču-šoumenu i prospektima prepunim naj-naj-primamljivosti želio sam već na početku potaknuti na razmišljanje o dobrim i lošim stranama komercijalizacije špilja. U Americi se o tome mnogo raspravlja, ali posljednju riječ imaju neprikosnoveni vlasnici špilja. Od oko 4.000 poznatih špilja u Virginiji, 95% ih je u privatnom vlasništvu. S jedne me je strane oduševilo kvalitetno, zanimljivo i profesionalno stručno vodstvo, organiziranost i domišljatost, a s druge sam ostao zatečen katkad nemjerenim zahvatima i aktivnostima u pojedinim špiljama. Važno je napraviti kvalitetne staze, ali je pitanje mora li se nužno ukloniti i najmanji kamenčić ispod nogu i podloga izglacati do takve mjere da nema razlike između bočališta i špilje? Neće li nečemu živom nedostajati grudica ljepljivosti špiljskog blata, ili tišina koja tu vlada još od prije pamtivijeka, ili pak tmina u kojoj se, kako smo se uvjerali, ne vidi ni prst pred nosom? Nisu li se u nekima od tih stotinama milijuna godina starih Zemljinih šupljina zbile ozbiljne promjene otkako je čovjek počeo na njima zarađivati? Većina spomenutih špilja otvorena je za posjet tijekom čitave godine. U nekima od njih svjetlo gori satima i danima ili je u njima učinjeno previše milijuna koraka. Neki su se, eto, počeli hvaliti i time što špilju nisu rasvijetlili svim duginim bojama.

Od svijeta vječita spokoja napravili su tunele strave, a sirotim šišmišima puštaju s orgulja zvukove nečuvenih frekvencija.

Ima, na sreću, i drukčijih primjera. Gap Cave, špiljski sustav bogate ratne prošlosti, mnogo je toga prevalio preko svojih »leđa« da bi u novije vrijeme dočekao renesansu. Prve je turiste primio još davne 1890. Izvorno su to dvije špilje. Sustavom su postale prije sedamdesetak godina, kad je prokopan vezni tunel između Soldiers Cave i King Solomon's Cave. Čitavo stoljeće turističkoga »staža« ostavilo je ružne ožiljke u špilji i ona je 1992. zatvorena za posjet. Marljivi se speleolozi,

međutim, nisu mirili s neprihvatljivim stanjem u koje je dovedena. Očistili su špilju, obrisali grafite (a bilo ih je na svakom zidu!), izbacili dotrajale rukohvate i uklonili asfaltne dijelove nogostupa. Zanimljivo je da su demontirali čak i električnu rasvjetu, prvi put postavljenu još 1934., i zamijenili je prisnijim lanternama. Špilju će ponovno otvoriti za posjet, ako u međuvremenu već nisu.

Nanese li vas put u američku prijestolnicu, ili još dublje, kamo sreće! Rezervirajte ulaznice s popustom! Da, i toga ima. Uštedjet ćete dolar ili dva. U međuvremenu skoknite na internetske stranice. Svaka špilja ima svoju. Tamo možete pročitati još niz pojedinosti i pogledati slike. Kao najlogičniji početak nameće se stranica www.goodearthgraphics.com/showcave.html, na kojoj ćete pronaći popis svih turistički uređenih špilja u SAD-u (The United States Show Caves Directory), razvrstanih po saveznim državama. S nje se možete s lakoćom prebaciti na bilo koju pojedinačnu stranicu posvećenu nekoj stvarnoj špilji ili pak »posjetiti« virtualnu špilju, poučni interaktivni prikaz špiljskih pojava.

U raspoloživim promidžbenim materijalima rijetko se može pronaći podatak o ukupnoj duljini špiljskih prolaza i broju ulaza. Zanimljivo je da gotovo sve opisane špilje u svojem imenu imaju riječ u množini – *caverns*, ali se iz prospekata i drugih sličnih izvora obično ne može zaključiti radi li se o špiljskom sustavu. Prema više izvora, Luray Caverns najveći su špiljski sustav u istočnom dijelu SAD-a, ali jedini brojčani podatak koji sam uspio pronaći jest da se prostire na površini od oko 26 hektara. U popisu špilja i špiljskih sustava Virginije, duljih od jedne milje, Endless Caverns su na 15., a Skyline Caverns na 59. mjestu. Luray Caverns nisu navedene pa pretpostavljam da je to zapravo skupni naziv za nekoliko špilja ili špiljskih sustava. Redovito se ne može naći ni nacrt špilje. No, zato ćete uvijek moći pročitati priču o nečemu prvom, jedinstvenom i najvećem na svijetu ili barem u SAD-u, makar to i ne bila stopostotna istina.

U svakom slučaju, vrijedi zaviriti u podzemlje toga dijela SAD-a i u mnoštvu zanimljivosti pronaći svoju vlastitu, još neviđenu.

BOSNA I HERCEGOVINA

PLANINA VRANICA U SREDNJOJ BOSNI

dr. BERISLAV BANEK, Zagreb

Vranica je planina ponad Fojnice, u srednjoj Bosni. Sama Fojnica, ishodišna točka za uspon na Vranicu, maleni je gradić smješten između strmih obronaka, na visini od otprilike 550 metara, uz istoimenu rječicu i obilje manjih vodotoka koji se slijevaju u dolinu.

Prije polaska, radi ručka, posjećujemo lječilište »Reumal« (degustacija specijaliteta fojničkoga kraja), a zatim franjevački samostan koje se spominje u dubrovačkim spisima još davne 1442. godine.

Samostan svojim položajem i veličinom dominira nad cijelim mjestom. Poznat je i po bogatoj biblioteci, muzejskoj zbirci i vrijednom arhivu.

Nakon razgledanja crkve, upućujemo se prema Poljani na Vranici, gdje smo predvidjeli noćenje. Krenuli smo odmah iza crkve ispod groblja, te skijaškom livadom do ruba šume, gdje nas put vodi isprva šumom, pa nakratko livadama, da bi se staza izgubila na šumskoj cesti. Cestom krećemo lijevo kojih stotinjak metara, prelazimo preko nje,

Prokoško jezero i Krstac

foto: Berislav Banek

uspinjemo se grmljem i šumom, bez prave staze. Staza se na kraju ipak pojavljuje i dovodi nas do sedla pokraj Kozograda, koji nam je sa svojim piramidalnim vrhom, na kojem se nalazi relej, služio kao orijentir.

Kozograd (Kozov grad, Katarinenburg) spominje se 1434. godine, a služio je Dubrovčanima za sklanjanje pred Turcima. Spominje se i kao posljednje boravište kraljice Katarine, žene bosanskoga kralja Stjepana Tomaševića, prije njezina bijega u Dubrovnik. Od Kozograda do Poljane potrebno je dvadesetak minuta hoda.

Do Poljane stižemo u sumrak, no da postoji bilo kakva markacija, vrijeme potrebno za obilazak bilo bi značajno kraće.

Poljana je prije bila nazivana Kraljeve poljane, a danas je poznata i po nazivu Fratarski stanovi. Nalazi se nadmorskoj visini oko 1500 m. U davniini je služila kao vježbalište vojske bosanskoga kraljevstva. Preko nje je prolazio i rimski put, kojim je prolazila i kraljica Katarina sa svojom svitom. Kažu da se još uvijek mogu nazrijeti ostaci rimske kaldrme. Narod je i danas naziva Kraljičinom kaldrmom.

Na Poljani su sagrađene brojne vikendice, a uređeno je i skijalište s nekoliko skijaških žičara. Vikendice su većinom u vlasništvu Hrvata, a na našoj sutrašnjoj destinaciji, Prokoškom jezeru, kuće su većinom u vlasništvu Bošnjaka.

Sutradan rano ujutro bude nas sunce i vedro nebo. Užurbano ustajemo i krećemo ka našem cilju – Prokoškom jezeru. Uspinjemo se prema vršnom grebenu zvanom Bandir. Neposredno pod njim završava skijaška žičara.

Nakon izlaska iz šume teren postaje isprva kamenit, a zatim se pretvara u prekrasne zelene planinske kose, na kojima su nepregledna polja borovnica i brusnica u punom cvatu. Sljedećih sat hoda uglavnom idemo grebenom ili izohipsom, bez puta. Prelazimo potok Bistricu, čiji se izvor vidi stotinjak metara sjevernije. Lijevo u dubini vide se ljetni pastirski stanovi, ograđeni torovi i obrađeni vrtovi. Ponad pastirskih stanova na južnoj strani strši planinski vrh Zečja glava. Nastavljamo dalje i prolazimo ispod Vran kamena (1904 m), te se spuštamo niz gorsku kosu na prijevoj Lijevu rijeku. Odatle kratkim ostrim usponom dolazimo na travnatu zaravan zvanu Dernečište, veliku kao

Detalj s uspona

foto: BerislavBanek

nogometno igralište. Okolne gorske kose strmo se ruše ili završavaju uskim udolinama, a na dnu se sa svih strana naziru ljetni pastirski stanovi.

Vran kamen, kamena glavica uz koju smo prošli, od davnine služi kao svetište. Jednom godišnje ovdje se okuplja narod za sv. Iliju (dođe katkad i tisuću ljudi). Zanimljivo je da nikada nisu izgradili kapelicu, već se oltar složi na kamenu.

Pri usponu na Dernečište, niotkuda se pred nama pojavila planinarska markacija, te nas je uglavnom pratila cijelim putem sve do Prokoškog jezera, no obično se gubila na mjestima gdje bi svakako trebala biti vidljiva.

Dernečište je kao stvoreno za izležavanje. Iskoristili smo ga upravo za to, a usto uživali u prekrasnoj prirodi. U jednom trenutku se na rubu proplanka odnekuda pojavilo stado ovaca. Oštar kontrast ruba zaravni i plavoga neba, čiju među čine ovce, pokazao je planinu u njezinoj punoj ljepoti. Odavde pa sve do Prokoškog jezera susretali smo doslovno na svakoj planinskoj kosi mnogobrojna stada ovaca.

Susreti s pastirima željnih razgovora poseban su doživljaj. Jedan je, ugledavši nas, pojurio zajedno sa svojim stadom i presjekao nam put samo zato da bi mogao nakratko porazgovarati. Na drugoj planinskoj kosi, tri su dječaka sjedila na travnatom šiljku i budno pazila svaki na svoje stado.

Na njihovu nepovjerljivost nije utjecala ni čokolada koja se našla u mojem ruksaku. Škola im je završila i sada se moraju brinuti o ovcama umjesto odraslih. Posebno me se dojmio susret s osamdesetpetogodišnjim Ibrom iz, kako je rekao, sela Merdžanića. Vitalan, zaogrnut u plavi suškavac, započeo je razgovor nadmudrivanjem, svakom je nešto dobacio, ali i zažalio što nije znao da ćemo doći jer bi nam donio sira i mlijeka. Zajedno s poklonjenom kutijom cigareta nestao je u tren oka, gotovo bez pozdrava, i to u trenutku kada mu se stado podosta udaljilo. Poslije je mahao s udaljene livade.

Neposredno prije susreta s Ibrom, ispod vrha Kraljevo gumno (na topografskoj karti označenog kao Šćit), pojavila se čvrsta planinarska staza. Ona dalje vodi uglavnom izohipsom, položena na gorske kose na visini od 1800 do 1900 m. U nastavku nas put vodi ispod Sikire (vrh nalikuje na sjekiru), koju krase prekrasna, vrlo dominantna gorska kosa. Potom slijedi i prolazak ispod Tikve (1978 m), ispod koje je gorske pašnjake počela zamjenjivati klekovina planinskoga bora.

Iako je lipanj, posvuda se osjeća dah ranog proljeća. Snježnih otočića ima posvuda, a planinski pašnjaci prepuni su žutih žabnjaka i plavih encijana. Lijep je doživljaj osjetiti da planina ovdje živi punim životom. Prisustvo ljudi daje joj

posebnu draž. Ne mogu se ne sjetiti našeg Velebita, čiji su tragovi ljudi i života ostali samo u zapisima pokojnog dr. Ante Rukavine ili u dnevniku prof. Sergeja Forenbachera, te mnogih drugih kroničara i velebitskih putnika.

Vranica je planina s nekoliko vrhova viših od 2000 metara. Iza Deralskih vrata pred nama su se pojavila dva vrha: lijevo – Ločika (2107 m) i desno osjetno niži i položeniji – Treskavica (2023 m).

Cilj nam je Ločika, na kojoj se nazire kameni stup. Do vrha nam treba pola sata. Neposredno prije vrha susrećemo skupinu planinara iz Gornjeg Vakufa (Uskoplja), od kojih doznajemo da na Vranici, iza najvišeg vrha Nadkrstaca, postoji planinarski dom i da je vikendom otvoren. S Ločike se otvara pogled na Nadkrstac, najviši vrh Vranice (2112 m), i nešto niži Krstac.

Naš je krajnji cilj Prokoško jezero. Do njega je orijentacija izvanredno laka, a staza dobra i markirana. Uza samu stazu je obilježeno mjesto gdje je kasnih četrdesetih godina prošloga stoljeća ubijen švercer duhana (ograđeno je kamenom, a uzglavlje i noge označeni su slično kao mirila na Velebitu).

Slijedeći potok, kroz nevisok, ali poduži i djelomično zasniježeni kameniti tjesnac, staza nas dovodi do mjesta gdje se otvara pogled na krovove planinskih kuća uz Prokoško jezero. Samo jezero se vidi tek po dolasku u njegovu neposrednu blizinu.

Katuni uz Prokoško jezero

foto: Berislav Banek

Kraj Prokoškog jezera

foto: Berislav Banek

To je jezero ledenjačkog podrijetla, a nalazi se na visini od 1635 m, ispod padina kremenjačkog vrha Krstaca. Dugačko je više od 300, a široko oko 190 m. Najveća mu je dubina 13 m. Vodom se opskrbljuje iz tri izvora. Voda iz jezera otječe potokom Jezernicom u rijeku Fojnicu. Uz jezero su vikendice i ljetni pastirski stanovi. Svi objekti su izgrađeni u izvornom planinskom stilu, a krovovi su prekriveni drvenom šindrom.

Slikamo se uz jezero u svim pozama, gostimo pečenom janjetinom i zaslužno odmaramo u prekrasnoj planinskoj drvenoj kući. Kuća se nalazi iznad jezera, a sagrađena je u klasi najkvalitetnijih planinarskih domova.

Sutradan ujutro za doručak dobivamo velik pladanj pite od kopriva i naručeni ovčji sir. Ruksaci su već na leđima i tada slijedi iznenađenje. Odnekuda stižu tri terenska vozila, naručena da nas odvezu do Fojnice. Malo smo protestirali, misleći da bi možda ipak bilo bolje i ljepše otići pješice, no otriježnilo nas je dvadeset i dva kilometra lošeg makadama, bez mogućnosti priječenja. Sav naš prethodni bunt pretvorio se u radost, radost što smo posjetili Vranicu, planinu na koju je uvijek vrijedno doći.

Vidik s vrha Kamenjaka prema
»Grobničkim Alpama«

GORSKI KOTAR NA SNIMKAMA IGORA POPOVIĆA

Muhara

Planinarska
markacija

Zima u Gorskom kotaru (Fužine)

Panorama sa Snježnika: Guslica, Planina i Mirnjak

Matić-poljana u Velikoj Kapeli

Put (Matić-poljana)

Vrbovsko u magli

Slapovi
na Iševnici

MAKEDONIJA

KORAB – OKRUTAN I BLAG ISTOVREMENO

JASNA ŽAGAR, Sesvete

Četiri su sata. Gusta noćna tama još uvijek lebdi nad jezerom i zavija u crno okomite stijene što su oblikovale krajolik u neobičan, gotovo nestvaran kanjon. Tišina plovi srebrnom površinom lelujave vode i svojim laganim prozračnim velom obavija uspavanu Bogorodicu* i planinarski dom, u kojem još vlada san. Kroz tamu sobe osluškujem zvukove buđenja. Promatram kako sneni jutarnji glasovi i užurbano sudaranje u tijesnoj sobi odlaze u nepovrat, a smjenjuju ih očekivanje i nemir što ih donosi pomisao na veliku, nepoznatu planinu.

Tipičan krajolik na Korabu

foto: Jasna Žagar

Izlazim u noć. Oštar zrak natopljen sićušnim kapljicama vlage dodiruje mi lice. Zvijezde trepere u tamnoj dubini neba. Zalutala zraka jutra nježno dotakne vrh nepomične planine pa se onda i ona izgubi u beskrajnoj noći. Matka spava. Tek lagani žubor vode što se slijeva niz branu daje živost zaspalom kanjonu. Sinoć su ovdje žuborile živahne riječi izrečene na svim jezicima ovog dijela Europe, a sada tihe, bezglasne sjene lagano klize kroz noć.

Budi se jutro. Nebo je sve svjetlije, a tople zrake sunca sve smjelije prodiru u unutrašnjost autobusa. Uljuljana u svoje uzburkane misli osje-

ćam onaj slatki nemir uzbuđenog srca što očekuje prvi susret s dragim prijateljem iz dalekoga južnog kraja, čiji lik ne prepoznaje, a čud mu je nepoznata. Prijatelja, kojemu će uskoro pružiti ruku i nikada više jedno drugome neće biti stranci. Gotovo da i ne primijetih trenutak ulaska u Nacionalni park Mavrovo i jezero što plovi na maglovitom obzoru tek razbuđenog jutra. Vidim samo planine što svakim metrom postaju sve surovije. U svakoj tražim onu kojoj mi misli lete brže od autobusa što već stenje i cvili na uskoj makadamskoj cesti. U srcu parka žubori Radika i preskače stijene, sudara se s obalom i širi oko sebe opojan miris svježine. Posve se prepustih trenutku, a i on mi uzvratu potpunim prepuštanjem. Samo na trenutak izdigle su

* Crkva svete Bogorodice u Matki (14. st.)

se na obzoru bijele stijene i oštrim vrhovima rasparale glatku modru površinu neba. Pozdrav prijatelja razgali mi srce. Netremice promatram daljinu, ne bih li još jednom u njoj ugledala bijelu planinu. Kao da je netragom nestala u dubini zelenih valova što se ljuljaju oko mene.

Štirovac. Brundanje motora utihnu. Žustrim korakom dotaknuh cestu uzburkavši pri tom prašinu što poskoči u vis pa mi se potom neprimjetno spusti na cipele. Odsjaj sunca iznenadi mi oči. Više nisam sigurna je li šuma oko mene zelena, srebrna ili bijela. Neugodna hladnoća nošena vjetrom odbija mi se od lica i golih ruku pa se onda u vrtlogu vrati planini. Zbunjeno gledam oko sebe. Kao da se planina sakrila pred mojim pogledom. Povukla se duboko u šumu i prepustila me neizvjesnosti. Uzbuđeni glasovi trepere oko mene i miješaju se sa žustrim koracima što hrle na brijeg. Ne čujem ih. U potpunoj samoći dotičem kamen što cvrči pod mojim nogama.

Kraj je šumskog puta. Padine Koraba prekrila je gusta crnogorična šuma, a u njezinoj sjeni zgurila se karaula granične policije zvana Pobjeda. Nekoliko mladića budno prati kretanje kolone, spremno uvijek priskočiti nevoljnome u pomoć.

Početak uspona na Golemi Korab

foto: Jasminka Fabijančić

Šarplaninke zbunjeno kruže kroz mnoštvo, nenavikle metežu na inače tihoj planini. Ponekim lavežom izrazile bi svoje nezadovoljstvo zbog uljeza u svome dvorištu.

Pogledah planinu. Izaziva me. Doziva. Sakrila je svoje tajne iza guste šume pa me zove i mami u svoje okrilje. Žustro krenuh, a ona mi uzvratila žestokim udarcem. Strma staza oduzima mi dah. Upozorava me da ne žurim jer će me slomiti kao što suhu grančicu lomi vjetar. Usporavam korak.

PLANINARSKI POHOD NA GOLEMI KORAB

HPD »Lipa« iz Sesveta s gostima iz HPD-a »Grafičar« sudjelovalo je na ovogodišnjem 14. međunarodnom pohodu na Golem Korab, koji je održan 4. rujna. Taj se pohod održava povodom 8. rujna, Dana nezavisnosti Makedonije. Između 1000 sudionika iz Makedonije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, Bugarske, Mađarske, Češke i Slovačke, naša je skupina bila najbrojnija. Uspostavljene su vrijedne veze s planinarima iz drugih država, ali i s Varaždincima iz HPD-a »Ravna gora«, koji su također sudjelovali u pohodu. Osim planinarskih, izlet je obuhvaćao i kulturno-povijesne sadržaje. Osim lokaliteta Matke, na kojem smo provodili romantične večeri i usnule noći, posjetili smo i NP Mavrovo, manastir Svetog Jovana Bigorskog i manastir svetog Đorđa Pobedonosca u Debru ponad Debarskog jezera. U Skopju smo posjetili Kameni most na Vardaru, staru skopsku tvrđavu Kale, Mustafa-pašinu džamiju, Crkvu svetog Spasa i grob Goce Delčeva, Stari sajam, Muzej moderne umjetnosti (Daut-pašine kupke) i spomenik Majci Terezi.

I što još reći? Proveli smo nekoliko nezaboravnih dana u prelijepom kutku prijateljske nam Makedonije, svaki sa svojim željama i očekivanjima, koje su naši domaćini svojim velikim prijateljskim srcem daleko nadmašili. Svima veliko hvala: organizacijskom odboru i članovima PSD-a »Korab« na bespriječnoj organizaciji pohoda. Posebno hvala našim dragim prijateljima Bogoljubu Nikolovu na pomoći u pripremi našeg dolaska u Makedoniju i Toniju Dimkovu na dirljivom ispraćaju. Planinarski pozdrav do sljedećeg pohoda!

Moram izdržati. Moram svladati ovu početnu strminu. Moram izaći iz šume i dopustiti joj da zaobljesne pred mojim očima u svoj raskoši svojih oblika i boja. U svoj svojoj smeđoj, zelenoj i plavoj ljepoti.

U idili planinskih pašnjaka otmjeno lelujaju žute divizme i stolisnici, bodljikavi čičci, mirisne kadulje. Ka nebu se otvaraju Velika korapska vrata, a pod njima Šarovo bačilo blista na suncu. Štirovica lagano skakuće s kamena na kamen. Slušam je kako klokoče bistra i svježja i kako bezbrižna odlazi Radiki u korito. Gotovo ni ne primijetih tragove medvjeda što su netom prošetali stazom. Nitko se zbog njih ne uzbuđuje. Kao da je sasvim uobičajena stvar izmiješati svoje stope s medvjedima u ovom nepreglednom zelenom prostranstvu.

Srknuh gutljaj vode s gorskog izvora. Razbija mi umor svježinom i bistrinom. Vraća mi snagu za let u beskrajnu zelenu daljinu. U bespuće Golemoga Koraba, kroz koje kročim sasvim sama, sporim, teškim koracima. U kojem se upoznajem s njegovom prijetećom čudi i raskošnom ljepotom

Prostrane livade i sipari foto: Jasminka Fabijančić

Na vrhu Golemog Koraba

njegove monumentalne tišine. Stado ovaca pase na njegovim padinama. Izgledaju poput bijelih mrava što lijeno sabiru zimnicu. Rasule su se obronkom poput rasutog kamenja pa se čini da su postale njegov nedjeljiv dio.

Tamni oblaci prijeteći su se navukli na nebo. Spuštaju se sve niže i niže pa mi se čini da će uskoro i mene zaviti u svoje spužvasto tkanje. Leden vjetar huči i zavija niz padinu, dok se snažna studen ovija oko mene. Ljupki zeleni Korab pretvara se u prijetećega kamenog diva što izvlači iz mene posljednje ostatke snage i želje za jednim korakom više. Otvorili se preda mnom Kobilino polje i Duboka rijeka, Korab mijenja boju u smeđu. Mijenja oblike svojih stijena, pred kojima ostajem nepomična i nijema. Mali Korab tone u sivilo, dok je Veliki davno nestao u oblaku. Vrijeme je povratku.

Ponesena srcem punim planine ne osjećam nikakvu težinu ni umor. Želja da još malo budem dio beskrajnog prostranstva što se otvara oko mene na sve strane, priljubila me je zemlji. Šarenilo zvukova šuška proplankom, ali do mene dopire samo umilni *huuu! huuu!*, što ga vjetar donosi s planine. Vlati trave njišu se i trepere pa mi nošene zračnim strujama blago dotiču ruku kojom se oslanjam o planinu. Pitoma planina širi svoje obronke daleko u zelenu daljinu i još dalje od dubine moga pogleda. U njezinom toplom zagrljaju pronađoh ljubav dragog prijatelja i mir. Takav je Korab. Okrutan i blag istovremeno.

SLOVENIJA

PREKO MANGARTA I JALOVCA

BRANKO BALAŠKO, Stubičke Toplice

U planinama postoje putovi i vrhovi koje volimo – ili ne volimo – zbog nekih, na prvi pogled, nevažnih pojedinosti. No, bez obzira na pojedinosti, Alpe se ili voli ili ne voli.

Obožavam Alpe. U slovenskim Alpama najdraže mi je područje Mangarta, na koji se naslanja veličanstvena stijena Jalovec. Na Jalovec sam se penjao nekoliko puta, a na Mangartu se osjećam kao doma i kad poželim istinski uživati, upućujem se onamo. Godinama sam želio prijeći put od jedne do druge stijene, ali nikako mi se do ovoga ljeta za to nisu stekli svi potrebni uvjeti. Neke stvari treba pustiti da dozriju i, ako je suđeno, dogodit će se.

Jalovec je po visini šesti vrh u Sloveniji, a Mangart je na trećem mjestu, no po posjećenosti su odmah iza Triglava, slovenskoga nacionalnog

simbola. Privlačnosti ovih stijena, osim njihove monumentalnosti, pridonosi i veličanstveno okruženje s mnoštvom prelijepih vrhova, čarobnih potoka, slapova, rijeka i jezera te nevjerojatno raznoliko životinjsko i biljno bogatstvo.

Kranjska Gora dočekala me okupana u suncu i prepuna građevinara koji svakodnevno mijenjaju nekad miran planinarski raj. Nestala je moja omiljena zalogajnica u središtu mjesta i prepustila prostor još jednom u nizu supermarketeta. Tako nisam imao gdje pojesti enolončnicu pa sam brzo krenuo prema Planici. Na ulazu u dolinu, iza Rateča, na tromeđi Slovenije, Austrije i Italije, platio sam 500 tolara i ušao u dolinu Planice. Slikovita ledenjačka dolina proteže se u smjeru sjever–jug, u duljinu od 7 km i poput strelice se zabija u stijene Mojstrovke, Travnika i Dnine, s jedne strane

Jalovec iz Tamara

foto: Branko Balaško

Ponce s druge, te Jalovca s Ozebnikom u sredini.

Gotovo pod samim stijenama, u zelenoj oazi Tamara, nalazi se Dom v Tamarju (1108 m), do kojega se od Planice stiže za sat hoda. Otvoren je cijele godine i dobra je polazna točka za uspone na masiv Ponci (Srednja Ponca 3.30 h, zahtjevan put; Visoka Ponca 4.15 h, vrlo zahtjevan put; Jalovec 6 h, vrlo zahtjevan put; Mangart 8 h, vrlo zahtjevan put). Uz stvarno dobru ponudu jela, u domu se lako nađe i smještaj.

Nedaleko od doma dočekuje nas jak šum vode. Voda Nadiže izvire na 1232 m i odmah pada u vidu desetak metara visokog slapa. Vrijedi se popeti desetak minuta do izvora u stijeni i popiti čašu ledene vode. Do slapa vodi dobro označena staza, ali je šum vode najbolji vodič.

U toj dolini s brojnim nestalnim slapovima nalazi se još jedan atraktivan slap, nekoliko stotina metara iznad doma. Potok koji izvire ispod Slemenove špice pada u brojnim kaskadama u kotlinu, gdje i nestaje. Šum slapa Črna voda, koji pada sedamdesetak metara, dugo nas prati na putu prema Jalovcu.

Put prema Jalovcu najprije vodi kroz šumarak, a onda izbija na kamenjar pa u dugačak sipar kojim se sve dublje ulazi među stijene i koji postaje sve sitniji dio veličanstvene prirode. U siparu se staza račva u dva kraka; lijevi vodi dalje siparom prema Jalovcu kroz Jalovsku škrbinu, a desni

Novi bivak na Kotovom sedlu foto: Branko Balaško

ulazi u dio stijene koji je obrastao travom i preko Kotovog sedla vodi prema Jalovcu. Nastavljam prema Kotovom sedlu stazom koja se vrtoglavo uspinje kroz zatravljenu stijenu, ali nije previše tehnički zahtjevna. Tu mi prve planinske pozdrave upućuju cvjetovi runolista. Pred sam kraj uspona ulazi se u nisku klekovinu, a onda se otvara pogled prema stijeni Jalovca, koji zaustavlja dah.

Putem susrećem mnogo slovenskih planinara i doznajem da je upravo svečano otvoren novi bivak na Kotovom sedlu. Bivak zanimljiva izgleda lukavo je smješten ispod velikoga kamena podno Kotove špice. Od doma u Tamaru do bivka trebala su mi tri i pol sata laganoga hoda. Upisao sam se u knjigu kao 94. posjetitelj bivka. Bio sam prvi i jedini spavač u njemu toga dana.

Iako sam došao po sunčanom vremenu, za nepun se sat Jalovec omotao oblacima. Slijedio je red vjetra, red kiše, red tuče i tako do dugo u noć. Grmljavina je bila tako snažna da se bivak često tresao u njezinu ritmu. Sat poslije ponoći probudilo me otvaranje vrata. Neki je čovjek ušao, promrmljao nešto kao pozdrav, rekao da je vani ljepše, uzeo dva pokrivača i izašao.

U rano jutro, kad još sunce nije ni izašlo, čovjek je još spavao na klupi pokraj bivka, a ja sam natovarao stvari i krenuo na svoj, tada još neizvjesno dug put.

Od bivka se put blago uspinje između Jalovca i Kotove špice i za pola sata stiže na sedlo. Na sedlu se račvaju staza za Jalovec (2.30 h – vrlo zahtjevan put), za Mangart (5 h – vrlo zahtjevan put), a ravno dalje staza prema vrhu Kotove špice. Zamo-

Jalovec iz Kotovog sedla

foto: Branko Balaško

lio sam dobrog duha Jalovca da mi ne zamjeri što ovaj put samo prolazim pokraj stijene. Vratit ću joj se već sutra, a sada se moram spustiti u dolinu Koritnice. Staza je vjerojatno zanimljiva u usponu, kad stalno imaš ispred sebe Jalovčevu okomitu stijenu, koja te motivira. Sajla za osiguranje je na nekoliko mjesta potrgana i klinovi su izvučeni iz stijene, ali se može proći bez većih opasnosti. Ima tu nekoliko zanimljivih provlačenja; put nije za debele. U nizini se ulazi u suho korito Koritnice i tu nema nikakve markacije. Najbolje je smjer odrediti prema talijanskom bivku Tarvisio, visoko gore u stijeni. Naporno je prolaziti koritom jer je vrlo strmo i kamenje jednostavno klizi pod nogama.

Pogled je cijelo vrijeme uperen u »vražička« ispružena jezika koji se smiješi u stijeni. Sličan, daleko poznatiji kameni lik Ajdovske deklice, nastao lomljenjem stijene, nalazi se na Vršiču i najbolje se vidi od Koče na Gozdu. Prvo sam mislio da se lik smije mojim mukama s orijentacijom u suhom koritu, poslije da se ruga mojoj, u jutarnjoj žurbi naopачke obučenj majici. Tek kad sam se popeo na travnati dio Malog Mangarta, shvatio sam da sam u koritu skrenuo krivo i da ga je vjerojatno razveselilo.

Jedna staza vodi ravno kroz korito prema stijeni i onda se penje lijevo do bivka, a druga odmah skreće lijevo i vodi na travnati dio Mangarta. Tako je propao moj plan da idem do bivka i dalje na Mali Mangart. Umjesto toga hodao sam vrlo strmim travnatim padinama Malog Mangarta, među cvijećem svih mogućih vrsta, po vrlo teškoj stazi,

Jalovec i Mangart iz doline Koritnice

foto: Branko Balaško

Mangartska stijena s Jalovca foto: Branko Balaško

ali s veličanstvenim vidikom. Staza vodi pred sam vrh Malog Mangarta, gdje se otvaraju nezaboravni vidici prema Italiji i Austriji, s Mangartskim jezerima u podnožju, i prema sjevernoj stijeni Ponci. Tek tu, gdje staza na trenutak prelazi s južne strane na sjevernu, susreo sam prve planinare, troje Slovenaca koji su išli suprotnim smjerom, spuštajući se u dolinu Koritnice. Zajedno smo uživali u ljepotama Mangartskih jezera, koja poput dva zelena oka, iz doline na 930 m, gledaju prema dušama u nebeskim visinama.

Za mene je sad slijedilo vrtoglavo spuštanje kako bih prošao usjek Hudi žleb između dva vrha Mangarta, a naravno, onda opet uspon talijanskom stranom do vrha Mangarta (2679 m). Za dio puta od Kotovog sedla do vrha Mangarta trebalo mi je malo više od 5 sati. A Mangart, kao pravo slovensko, talijansko i austrijsko izletišta, bio je krcat ljudima. Ostao sam tek toliko da bih se slikao podno križa i krenuo u nizinu. Nikad, ni u najgorim nevremenima koja su me zadesila na vrhu, nisam bio kraće na njemu. Jednostavno mi nije odgovaralo proštenjarsko okruženje.

Na vrh Mangarta vodi nekoliko planinarskih staza. Najčešće se koristi atraktivna cesta koja iz smjera Bovca preko Loga pod Mangartom vodi preko prijevoja Predela u Italiju. Malo prije granice nadesno se odvaja cesta kojom

Mangartska jezera

foto: Branko Balaško

se može doći do Mangartske kočice (1906 m). Za daljnji uspon koristi se ili slovenski ili talijanski smjer prema vrhu, a oba zahtijevaju oko 2 sata hoda. Za uspon je atraktivniji slovenski smjer, a za silazak se koristi položniji, talijanski smjer. Za one koji vole ferate, svakako je jedna od najizazovnijih ova na Mangartu, na koju se dolazi iz podnožja na talijanskoj strani.

Za silazak s Mangarta, ako nisu došli automobilom, planinari se najčešće koriste markiranom stazom koja dijelom vodi asfaltnom cestom ili je presijeca. Da biste se spustili do Loga pod Mangartom trebat će vam oko 3 sata. Neki se pak koriste dobrom nemarkiranom stazom koja započinje na zavoju ceste ispod Rdeće skale i spušta se is-

početka travnatim dijelom, a onda kroz šumu, u dolinu Koritnice. Ne preporučujem je neiskusnima jer je orijentacija pri silasku zahtjevnija.

Log pod Mangartom nalazi se u slikovitoj alpskoj dolini, na nadmorskoj visini od oko 700 m. Ovo područje je 2000. godine gotovo potpuno promijenilo izgled zbog velikog odrona zemlje što ga je pokrenuo Mangartski potok. Naselje se oporavlja od šteta, ali korito potoka, poznato po velikim kanjonima, još dugo neće biti sigurno za atraktivna hodanja. Dio korita može se vidjeti s mosta na cesti za Mangart.

Markacija koja vodi u dubinu Koritnice dobra je i prati bijelu cestu, koja pak slijedi rijeku. Pro-lazi se laganim usponom, uz šum vode, koji nakon dugotrajnog hodanja umara.

Na kraju kotline izvire Loška Koritnica, koja ima više pritoka, s brojnim slapovima. Vrijedi posjetiti 50 m visok Predelski slap, 30 m visoki Zaročenic ili 20 m visok Poševni slap. Na svom relativno kratkom putu potok preskakuće tisuću metara visinske razlike. Snažan šum padajućih voda vjeran je pratitelj na putu do prijevoja ispod Velikog Ozebnika. Na kraju kotline, ali još nekoliko stotina metara ispod mjesta do kojeg sam se spuštao jutros, staza se račva. Lijevi krak vodi prema Kotovom sedlu, a desni prema žlijebu Velikog Ozebnika. Uspon započinje vrtoglavom feraticom, ne prateći ni jedan naoko pogodan usjek u stijeni. I kad te ferata dotuče, ulaziš u šumarak, sličan onima na Velebitu gdje započinje opuštajući dio uspona. Nakon nekoliko stotina metara uspona drveće postaje sve niže, a nisko raslinje i cvijeće sve više. Potom se dolazi na travnati teren s dosta kamenja. Nije ostalo previše vremena za prepuštanje užicima jer se sunce približavalo rubu obzorja. Već u mraku, ciljao sam prijevoj između Malog Ozebnika i Plešivca.

S prijevoja sam kroz sumrak pokušavao raspoznati naselja u dolini Soče i na trenutak pomislio kako bi bilo najbolje tu pronaći pogodno mjesto za noćenje. Skinem ruksak, otpijem nekoliko gutljaja vode i jednostavno produžim dalje južnim dijelom Pelca. Uskoro je trebalo upaliti i svjetiljku. Pogibeljne dubine jednostavno su se gubile u mraku. Visinski adrenalin dao mi je novu

snagu i umor je nestao. Priuštio sam si pravo noćno penjanje, kakvo sam oduvijek priželjkivao – od markacije do markacije – jer bi improviziranje moglo biti kobno. Nebo se posulo zvijezdama, mjesec je bio negdje drugdje, a mene su promatrale oči gamsova, crvene od odsjaja moje naglavne svjetiljke.

Stalno sam mislio kako će mi u Zavetišću pod Špičkom prijati topla jota i hladni »Zlatorog« nakon toga, a spasonosno sklonište samo što nije tu... vjerojatno odmah iznad one stijene. Tako je bilo sve do prijevoja na 2250 metara, gdje se ispod mene ispružio nepregledan sipar, lijevo stijena Malog Ozebnika, a desno stijena Pelca. Bila bi prava ludost spuštati se u ovim uvjetima brzo niz sipar na kojem nema markacije ni staze i koji jednostavno nisam mogao dovoljno dobro osvijetliti. U takvim trenucima najbolje je zamoliti svojeg anđela da ima još malo strpljenja i da te vodi kroz to kameno more. U normalnim uvjetima obožavam ovakve dugačke sipare sitnog kamenja koji omogućavaju brz i razmjerno lagan silazak, ali sada sam napredovao vrlo sporo, mnogo sporije nego na usponu kroz stijenu. Kad sam se napokon spustio niz sipar, došao sam do kamena na kojem je bila draga crvenobijela točka. Znao sam da više

neću stići ni na jotu, ni na pivo, ma kako Zavetišće bilo blizu. No, nije mi bilo žao. Do Zavetišća pod Špičkom trebalo je još nekih četiri stotine metara. Ispod mene je bila tamna kotlina, iznad nebo posuto zvijezdama, oko mene dragi prijatelji, svi viši od 2000 m, neki tek kao obrisi u daljini, a neki tik do mene. Čim sam rasprostro vreću, uvukao sam se u nju i zaspao snom pravednika.

Bio bi pravi grijeh ne otvoriti oči s prvim svitanjem, jer jutarnje buđenje dana bila je veličanstvena predstava prirode u kojoj su nedostižni akteri bili sunce i oblaci u nezaboravnoj scenografiji alpskih vrhunaca. Sunce je počinjalo grijati, a valovi oblaka su se mreškali nagovještavajući da će uskoro i oblaci krenuti put vrhunaca, pa je trebalo požuriti dalje.

Staza od Zavetišća prema Jalovcu penje se na padine Velikog Ozebnika i vrlo je atraktivna, pogotovo u ovakvom okruženju, kad si iznad mora oblaka. Vjetar je sve više jačao i nisam bio baš siguran kako će proći uspon na slavnu stijenu. Unatoč težini uspona, ili baš zbog toga, Jalovec spada među najposjećenije vrhove slovenskih Alpa. Prvi se na Jalovec iz Koritnice popeo Karl Wurmb s domaćim vodičima Črnutom i Strgulcem 1875. godine, a iz Planice je to devet godina

Jutro nad alpskim vrhuncima

foto: Branko Balaško

poslije uspjelo Juliusu Kugyju i Andreju Komcu. Nakon njih mnogo je planinara bilo na ovoj stijeni, puno ih je odustajalo, a na žalost mnogi su tu ostavili i svoje živote.

Očekujući još jači vjetar, nisam se penjao na vrh Ozebnika (2480 m), već sam pratio stazu prema Jalovcu. Putem su mi se pridružila dva Slovenca koji su se sreli još niže na stazi iz doline Trente. Lukavo sam ih pustio ispred sebe – ipak su to njihove Alpe, pa ako vjetar zapuhne...

Sam uspon nije previše naporan i kad ne bi bilo nekoliko težih detalja pred samim vrhom, gdje treba prijeći nekoliko desetaka metara po uskom planinskom hrptu, uspon bi se mogao svrstati u normalne alpske ture. Ovu moju ocjenu svakako treba shvatiti kao uvjetnu, jer Jalovec stvarno nije za neiskusne planinare.

Na 2645 m visok vrh gotovo smo istovremeno stigli dvoje Slovenaca i ja. Ljepota vrha, zapravo ljepota vidika, brzo nadoknađuje sav uloženi trud. Na sjeveru su šiljati vrhunci Poncà, na istoku Mojstrovka, iza koje se šepure Prisojnik, Razor, Špik i Škrlatica, nešto južnije je lako prepoznatljiva sti-

jena Triglava s čipkom vrhova oko sebe, južno je dragi Bavški Grintovec, pa talijanski dio Alpa, a leđa ti se naslanjaju na stijenu Mangarta...

Za silazak sam izabrao stazu koja se odmah ispod vrha odvaja od ove kojom sam se penjao i vodi u smjeru Kotovog sedla. Isprva je na njoj puno sitnoga kamenja, a onda se dolazi u čvršću stijenu. Vrtoglavo se spušta, ima nekoliko usjeka i uspona te cijelo vrijeme obilato nagrađuje vidicima. Meni je stoga atraktivnija od one kojom sam se penjao. Za nešto manje od sat i pol stiže se na Kotovo sedlo, a zatim slijedi rutinsko spuštanje do novog bivka te dalje u Tamar, odakle sam i krenuo.

U dolini Tamar, tik do doma, nalazi se kapela Marija Pomagaj s prelijepim kamenim mozaicima i pločom na kojoj su ispisana imena onih koji su svoje živote poklonili stijenama što okružuju kotlinu. Na malim metalnim pločicama ispisana su 62 imena, među njima i četvero planinara iz Hrvatske. Siguran sam da smo na ovom putu bili zajedno. I kad sam kretao iz doline kući, ljetno je nevrjeme, praćeno sve jačim vjetrom, visoko gore ponovno započelo svoj bal.

Jalovčevo sljeme

foto: Branko Balaško

PLANINARSKI HUMOR

FOLLOW ME!

IVAN PONGRAC, Zagreb

Nedjelja 13. srpnja 97. godine. Izlet na Okić, preko Ruda i Sv. Leonarda (Lenarta). Vrijeme vedro s nešto visokih oblaka. Toplo. Na autobusnom kolodvoru smo Chiro, Miša, Ernest, Rudo, Ivana, Bartolomeo i ja. Autobus kreće točno u pola devet. Na sljedećoj stanici, kod Remize, ulaze Ferry i vođa puta Canta. U Samoboru smo oko devet sati i deset minuta, a oko deset u Rudama. Svi se dižemo na izlaz, kad se začuje Chirekov glas:

– Ne izlazi! Idemo još jednu stanicu do Braslovja.

– Dobro – veli Ernest – kad vođa puta tako kaže onda ostajemo.

Za nekoliko smo minuta u Braslovju. Kad je autobus otišao, ustanovimo da u bližoj okolici nema nikakve markacije koja bi nas nekuda odvela. Na nečije pitanje »Kuda dalje?«, vođa puta je, praveći se lud, nešto petljao po ruksaku. Kako ni Chiro nije znao kamo bi krenuo, nije nam preostalo drugo nego da se sami snađemo. Problem je prvi počeo rješavati Ferry. On se zaputio prema jednom seljaku koji nas je preko ograde svojeg dvorišta znatiželjno promatrao. Nakon nekoliko minuta Ferry se vrati i objavi da treba ići desno uz brdo i da ćemo tako stići do sljedeće markacije, a ta će nas sigurno dovesti do Okića. Vođa puta, pardon, Chiro, nije se složio s tom tvrdnjom, jer bi nas to po njemu odvelo na Oštrc. Najsigurnije je da idemo ravno polulijevo, te ćemo tako svakako stići u Sv. Lenart. Canta, koji se sada primakao grupi, bio je mišljenja da treba ići natrag do Samobora i odatle do Sv. Leonarda. Tim putem ne možemo promašiti. Kako sam bio uz ogradu jednoga seoskog dvorišta, koje je bilo puno peradi, s jednim pajcekom koji se valjao u prekrasnom

blatu, primijetim da iz kuće dolazi jedna znatiželjna vremešna žena, koja me zatim upita:

– Gospon, trebate možda svježja jaja? Imamo i domaće piceke. Ak' trebate, imamo i fini friški domaći sir.

– Hvala gospođo. Neću ništa kupiti. Mi se samo interesiramo za put na Okić.

– Je, onda niš – odvrati domaćica.

Rudo, koji je za to vrijeme, udaljen od mene oko tri metra, pregledavao svoju nogu, a koja je bila na listu žarko crvena, vidjevši da ja nešto razgovaram s domaćicom, upita:

– Gospica, kaj mislite š čim bi se to dalo izlječiti? Bi li bila dobra kakva mast?

– Je, to jako ružno zgledi. Za to bi vam najbolše došel čaj od bazge i korena peršina. Treba probati. Nekak slične črljene fleke imala je i naša Pikača. Ni veterinar joj nije pomogel. Onda je naša Baba rekla da joj skuhamo čaj od bazge i peršina. I vidite kak se sad lepo kaljuža vu blatu.

Za to vrijeme, dok smo Rudo i ja slušali medicinske savjete, preostalo je društvo krenulo cestom prema jugozapadu. Nisam uspio utvrditi tko je bio inicijator kretanja tim smjerom. Jedino sam vidio da su na mjestu odakle je grupa krenula dalje, ostale dvije bakice i tri starija mještanina, koji su i dalje nešto živo raspravljali.

Tako smo hodajući prema jugozapadu išli oko pola sata ili nešto više. Sunce je već dobrano palilo, te je znoj počeo probijati kroz kožu. Ferry, koji je hodao na čelu kolone, odjednom stane i veli:

– Ljudi! Pa ovaj put vodi na Japetić, a ne na Okić. Evo, ovdje je tabla na kojoj jasno piše da je to put za Japetić. Moramo se vratiti!

– Jesam li ja lijepo rekao da se vratimo do Samobora – veli Canta – samo što vođu puta nitko ne sluša.

– Ma nema potrebe za vraćanjem – veli Chiro. – Eno, vidite tamo u daljini prema Plešivici, zar ne vidite gdje prolaze automobili? Tamo je cesta za Sv. Lenart. Mi se moramo samo spustiti preko ove livade, pa dolje preko potoka na cestu, a onda smo cestom za oko dva sata u Sv. Lenartu. Ajde, slijedite me i ne slušajte Cantu.

– Najsigurnije je – veli Canta – vratiti se do one šume i onda onim šumskim putom ići dolje, a odatle će nas valjda neki šumski put odvesti do onog sela na drugoj strani. Tamo ćemo pitati za put prema Sv. Lenartu.

Ipak smo krenuli preko livada i potoka. Pre-skočivši nakon pola sata hoda potok, ušli smo u šumu te smo se nekim šumskim puteljkom penjali uzbrdo do takozvane ceste. Hodajući tako uzbrdo došli smo nakon još kojih pola sata, ili više, do nekakve šumske čistine. Tu smo utvrdili da smo već dobrano blizu polovice suprotnog brda i da tu nema nikakve ceste koja bi nas dovela do Sv. Lenarta. Sada je netko predložio da se krene desno uzbrdo, jer da smo vjerojatno nehotice išli u lijevo i promašili smjer. Hodajući tako i znojeći se, stigsmo konačno na vrh brijega. Odatle se širio vrlo lijep pogled na cijelu okolinu i dolinu. Utvrdili smo da smo na sasvim krivoj strani našeg cilja. Dapače, s tog se mjesta sasvim lijepo preko četiri brda vidjela crkva i selo Sv. Lenart, ali sasvim na suprotnoj strani od nas. Ernest, koji je zbog fizioloških potreba otišao u stranu, odjednom poviče:

– Ljudi! Pa ovdje je putokaz na kojem piše: Oštrc 30 minuta.

U tom trenutku stazom do nas stigne skupina od desetak planinara. Canta, koji je bio prvi do njih, upita prvoga:

– Znete li možda kuda se ide do Sv. Lenarta?

– Kako da ne, pa mi upravo idemo odande. Mi smo naime krenuli na Japetić, no negdje smo skrenuli s puta i stigli u Sv. Lenart. Tamo smo dobili upute za dalje te, evo, stigli ovamo. Vi samo trebate nastaviti stazom kojom smo mi došli. Kao orijentir neka vam bude onaj zvonik. Ne možete promašiti.

Sada se svi jednoglasno složismo da je trebalo odmah ići lijevo, kao što smo svi mislili i predlagali, a ne slušati mještane, koji pojma nemaju o zemljopisu.

– Evo, to je posljedica, kada se ne sluša vođa puta – veli Canta. – Molim da se to upamti.

Poslije toga smo, vodeći se zvonikom crkve kao orijentir, pregazili četiri potoka, uspeli se preko četiri brežuljka, te za oko sat i pol stigli u Sv. Lenart. Tu nas je dočekalo iznenađenje. Naime, taj dan se slavio mjesni svetac – Sv. Leonardo ili, kako ga mještani zovu, Sv. Lenart. Popili smo po čašu ne baš kvalitetnog gvirca, kupili kod licitara po koji suvenir, uglavnom licitarska srčeka, razgledali prekrasnu unutrašnjost crkve, koja se još obnavlja, pomolili se, te nastavili put Okića.

Putem do Okića su Rudo i Canta zbog nepažnje, a dijelom i zbog toga što su dobrano zaostali za glavninom, promašili put i otišli u krivom smjeru. Dok su oni ispravljali put, mi smo već bili u planinarskom domu pod Okićem. Tu smo, pod sjenom suncobrana, napravili poduži odmor radi odmora i jela. Canta se jadao da je umoran i da ga bole noge. Čuvši Cantino jadanje Rudo primijeti:

– Ti si promašeni proizvod. Ti više nisi za ništ. Trebao bi ići na remont.

– On nije promašeni proizvod – veli Ferry – on je zastarjeli model. Više za njega nema ni rezervnih dijelova. Pa taj se model ne proizvodi više od pedeset godina.

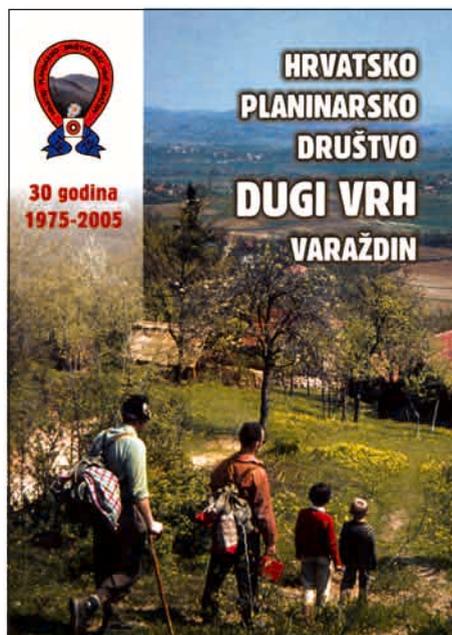
Pošto smo završili s jelom i osvježili se s dvije litre domaćeg jastrebarskog vina, koje je donio Ernest, odmarali smo se u toploj hladovini. Za to su se vrijeme Ivana i Bartolomeo popeli na stari grad. Nakon dva i pol sata odmora krenuli smo put Galgova, odakle smo autobusom stigli u Zagreb na Savski most. Tu smo za rastanak u »Bačvici« popili po kriglu crnog piva, a neki sok i gemišt. Kako Canta cijelo vrijeme puta nije popio ni jedno pivo, kao ni čašu vina, to Rudo predloži da Canta ne može biti vođa puta dok apstinira, odnosno dok ima alkoholni »Ramazan«. Posljedica toga je, kao što smo imali prilike doživjeti, sasvim smušen plan puta. S time se svi složismo. Poslije toga smo se ugodno umorni razišli kućama.

SPOMENICA HPD »DUGI VRH«

Početak listopada u Varaždinu iz tiska je, u povodu 30. obljetnice osnutka HPD »Dugi vrh«, izašla atraktivna knjiga o radu tog društva. Knjiga ima 136 stranica (B5), a ilustrirana je s više od 150 atraktivnih slika u boji iz hrvatskih i inozemnih planina. Tekstovi su podijeljeni u tri cjeline: prva govori o razvitku i uspjesima »Dugog vrha« tijekom proteklih 30 godina, u drugoj cjelini riječ je prepuštena najmlađima, a u trećoj su putopisi i najdraže uspomene iskusnijih članova i prijatelja društva.

HPD »Dugi vrh« najpoznatije je po svojoj jedinstvenoj planinarskoj kući »Vagon«, a treba istaknuti i to da je po radu s mladima već godinama bez premca u Hrvatskoj (društvo ima podružnice u čak četiri osnovne

Lapis Plus d.o.o.
ZASTUPNIK Pro-luX
ZA RH BIH i SLO

Compact dalekozori

Monokulari

ZOOM dalekozori

Panoramski dalekozori

Kompasi

Alu. bat. lampe

BESPLATNI PROSPEKTI 01/4677015
www.lapis-plus.hr

škole!). Također, već dugi niz godina to društvo organizira u Varaždinu *Planinarski tjedan*, *Božićne susrete* i druge akcije, a nedavno je trasiralo i otvorilo svoju prvu obilaznicu (Varaždinski planinarski put). Nakon dva sveska »Planinarskog zbornika« koje je uredio Tomislav Jagačić, HPD »Dugi vrh« je izdavanjem ove spomenice nastavilo tradiciju izdavanja vrijednih planinarskih publikacija. Kao i »Planinarske zbornike«, ovu će knjigu sa zanimanjem moći čitati i oni koji o »Dugom vrhu« ne znaju ništa, jer su članci i drugi prilozi sami po sebi vrlo zanimljivi, a uz to su pažljivo odabrani i uzorno uređeni, što i nije neobično ako se zna da je urednik knjige varaždinski planinarski doajen i dugogodišnji prosvjetni djelatnik mr. Milivoj Rihtarić. Doista, bez lažne skromnosti, HPD »Dugi vrh« može se pohvaliti da je ova knjiga dosad najbolja i najatraktivnija spomenica nekog planinarskog društva u Hrvatskoj.

Zainteresirani planinari knjigu mogu naručiti na adresi HPD »Dugi vrh« Varaždin, Kukuljevićeva 3, 42000 Varaždin.

Alan Čaplar

POČETAK AKCIJE OBNOVE SKLONIŠTA »ŠUGARSKA DULIBA«

PD »Naftaplin« započelo je obnovu planinarskog skloništa na Šugarskoj dulibi koje je zbog dotrajalosti u vrlo kritičnom stanju.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje donirao je stare podne ploče, stolarija Lacković novi ormarić i radnu snagu za izradu zahoda, a marom naših članova i donacijama brojnih planinara osiguran je novac za dodatni materijal.

U okviru obnove skloništa, odlučili smo istodobno riješiti problem zahoda, kojeg do sada nije bilo. Nakon što smo skupili sav materijal, kostur budućeg zahoda, pokrivače i ormariće, trebalo je prebaciti do skloništa. Upornošću i dobrotom ljudi koji su nam mogli pomoći oko toga, Hrvatsko ratno zrakoplovstvo HV-a omogućilo nam je helikopterski prijevoz materijala ukupne težine 2000 kg. Zaista ne znamo kako bismo prebacili sve što nam je potrebno za obnovu da smo ostali bez helikopterskog prijevoza. Hvala HV-u!

Najprije je 7 članova PD »Naftaplin«, vozač kamiona te po jedan član HPD »Prpa« i HPD »Visočica« istovarila kamiončić (prijevoz je donacija CROSCO-a) na Baškim Oštarijama. Na dan D (dan za iskrčavanje tereta u Šugarskoj dulibi) šestero dobrovoljaca krenulo je po mraku na Šugarsku dulibu kako bi dočekali helikopter, a dvoje članova je ostalo na Oštarijama i pomoglo ekipi iz helikoptera zakvačiti mrežu koju smo u zadnji trenutak posudili od Luke Zadar.

Po dopremi materijala, sve su stvari prenesene u kontejner, gdje će prezimiti. Unatoč tome što se posada helikoptera trudila spustiti mrežu što bliže kontejneru, to nije bilo moguće, pa je trebalo mnogo truda da se dvije tone materijala stave pod krov. Zbog toga je trenutno jedan ležaj u skloništu van funkcije, na što trebaju računati posjetitelji južnog Velebita. Za spavanje je sada raspoloživo 9 kreveta.

Druga faza obnove izvodit će se sljedeće godine, kad se otopi snijeg i dani budu duži. O terminu radova na vrijeme ćemo sve planinare obavijestiti posredstvom web-stranica HPS.

Višnja Hojanić

**Uzljetanje helikoptera s materijalom
na Baškim Oštarijama**

Gužva na vrhu Zira

foto: Alan Čaplar

»LIČKI GORSKI BISERI« – NOVA PLANINARSKA OBILAZNICA

U subotu 1. listopada svečano je otvorena planinarska obilaznica »Lički gorski biseri«. Domaćinsko društvo bilo je PD »Željezničar« iz Gospića, a suorganizator otvorenja Općina Lovinac. Središnja je svečanost održana u središtu Lovinca, gdje su okupljenih 300-tinjak planinara iz raznih planinarskih društava, od Šibenika do Varaždina i Pule, pozdravili Tomislav Čanić u ime PD »Željezničar«, načelnik Hrvoje Račić u ime Općine Lovinac i Alan Čaplar u ime HPS-a. Nakon otvorenja, većina se planinara uputila na vrh Oklinak na Tremzini (u blizini Crnopca) i na Zir, a navečer je u Lovincu bila priredena večera i planinarsko druženje.

Sutradan, u nedjelju, planinari su išli na Crni vrh i Oštri Kozjak u blizini Baških Oštarija, a dio ih se popeo i na vrh Ostrovicu iznad Pazarišta, na kojem su ostaci nekadašnje utvrde. Planinare su posebno oduševili vidici s vrha Ostrovice i sa Zira prema nedogledno dugom impresivnom zidu Velebita.

Nova planinarska obilaznica ima 13 KT, a posebno treba istaknuti da među njima ima više atraktivnih vrhova koji dosad nisu bili planinarski obrađeni. Na taj je način Lika stekla uvjete da postane značajno planinarsko odredište.

U dnevniku obilaznice, koji se od PD »Željezničar« može nabaviti za 30 kuna, nalaze se podaci o svakom vrhu i opisi pristupnih putova sa skicama. Osim dnevnika, izrađena je i atraktivna značka u boji, koju dobiva svatko tko posjeti barem 10 od 13 ponuđenih KT. Posebno treba čestitati predsjedniku društva Tomislavu Čaniću, koji je neumorna pokretačka snaga za niz pothvata što su ih posljednjih godina ostvarili gospićki planinari, od uspona na Aconcagua i Kilimanjaro, preko uređenja »Kugine kuće« i »Vile Velebita« do uspostave nove planinarske obilaznice »Lički gorski biseri«.

Alan Čaplar

POSTAVLJEN ŽIG NA VRHU OTOKA VISA

U akciji postavljanja metalnih žigova na kontrolne točke Hrvatske planinarske obilaznice, došao je red i na otok Vis. Tom akcijom Komisija za planinarske putove HPS nastoji sve vrhove koji dosad nisu imali žiga ili su s njih žigovi često nestajali, opskrbiti metalnim žigovima.

Žig na vrhu Humu na Visu postavljen je 24. rujna. S obzirom da je na samom vrhu Huma (585 m) vojni objekt pa je pristup civilnim osobama zabranjen, najprikladnije mjesto za postavljanje žiga je zid kapelice koja se nalazi u blizini. S tog su mjesta predivni vidici na grad Komižu, otoke Biševo, Svetac i Brusnik te na prekrasan krajolik otoka Visa.

Planinari koji na vrh dolaze automobilom, mogu parkirati na proširenju ceste, prije oznake zabrane, te se odatle uputiti desno uhodanim putem stotinjak metara do same kapelice. Nadajmo se da među posjetiteljima neće biti zlonamjernika te da će novi žig ostati neoštećen na zadovoljstvo kako planinara tako i izletnika koji će tako njegov otisak ponijeti za uspomenu u svojim dnevnicima.

Branko Ulipi

Kapelica na vrhu Humu (585 m) s uzidanim žigom
foto: Branko Ulipi

PLANINARSKA NADSTREŠNICA NA TROMEĐI NA PSUNJU

PD »Psunj« Pakrac i HPD »Lipa« Lipik podigli su ovoga ljeta nadstrešnicu na pola planinarskog puta između Pakraca i planinarskog doma »Omanovac«. Put Pakrac – Tromeđa – Omanovac dug je 4 h hoda, pa će nadstrešnica služiti za odmor planinarima na pola puta,

Zvonimir Pavlenjak i nadstrešnica na Tromeđi

a ujedno će služiti i kao sastajalište lovaca i građana Pakraca koji se ovim putem upute na Psunj. U blizini nadstrešnice je izvor pitke vode. Nadstrešnica je napravljena od drveta, a pokrivena je crijepom.

Voditelj radova bio je iskusni gradjevinar i planinar Zvonko Pavlenjak, a dobrovoljnim radom u ostvarenju ove zamisli pomogli su mu planinari iz Pakraca i Lipika, a najviše Žarko, Vinko i Mladen.

Mladen Pavković

SPP NA ZAPADNOM PAPUKU

Članovi PD »Petrov vrh« iz Daruvara posjetili su tijekom ljeta Zvečevo, s namjerom da prođu trasom SPP-a od Zvečeva do Petrovog vrha. Tom su prilikom ostavili žig SPP-a u buffetu »Casablanca« u Zvečevu i izmijenili manji dio trase od Novog Zvečeva po cesti desno prema Đedovici (oko 800 m, sa skretanjem lijevo prema Starom Zvečevu, na staru markaciju prema Sovjaku). Dalje je obnovljena stara markacija Sovjak – raskrižje za Đedovicu – Ljutuč – Meda – Crni vrh.

Ujedno obavješćujemo sve planinare da je na Crnom vrhu postavljen kontejner koji se može koristiti kao sklonište. U njemu mogu prespavati 3 osobe, a tu se nalaze žig i dnevnik. Markacija Crni vrh – Vrani kamen također je obnovljena, a na Vranom kamenu je u stijenu ugrađen metalni žig. Četvrti žig zapadne Slavonije nalazi se u planinarskom domu »Petrov vrh«.

Slavko Sohr

»Znanstveno-stručni skup istraživača krša Žumberačke gore«

Pod ovim su naslovom samoborski speleolozi 15. listopada 2005., u Poduzetničkom domu u Bregani, okupili pedesetak ljudi koji istražuju ili ih zanima istraživanje kraškog područja Žumberačkog i Samoborskog gorja. Skup je organiziran povodom 20 godina rada Speleološkog odsjeka HPD »Japetić« i 50 godina rada Speleološkog kluba »Samobor«. Glavni organizator skupa bio je SK »Samobor«, a suorganizatori Park prirode »Žumberak – Samoborsko gorje« i Hrvatsko geografsko društvo iz Zadra. Pokrovitelj skupa, među ostalima, bila je i Komisija za speleologiju HPS.

Okupljene su pozdravili zamjenica gradonačelnika grada Samobora Marica Jelenić i ravnatelj PP »Žumberak – Samoborsko gorje« Matija Franković, a nazočan je bio i Vlado Novak, dopredsjednik HPS.

Bila su prijavljena 22 referata, a njihovi su sažeci tiskani u posebnom izdanju i podijeljeni sudionicima s mnoštvom prigodnog promidžbenog materijala. U dvorani za prijem sudionika bila je postavljena izložba fotografija iz žumberačkog podzemlja. Organizator će uskoro objaviti zbornik radova.

Na skupu je bilo obrađeno cijelo područje Žumberačkog i Samoborskog gorja, uključujući i slovenski dio, koji Slovenci zovu Gorjanci. Općenito je geološki, speleološki i biološki obrađeno cijelo područje, a detaljnije samo neka područja. Najprije su predstavljene osnovni podaci o PP »Žumberak-Samoborsko gorje«, a zatim cjelovita geologija Žumberka i posebno geologija Krške doline i kanjona Slapnice. Prikazane su geomorfološke značajke gorskog hrpta Draščanskih brda, predstavljen arheološki potencijal žumberačkih špilja i izneseni rezultati trasiranja ponora u Otruševcu. Također, prikazane su špilje u sedri, osobine kompleksnih speleoloških objekata, predstavljena povijest istraživanja Kostanjeviške špilje, ukazano je na osobitost pukotinskih jama Medjame, prikazane su špilje s obrambenim zidovima i iznešeni prvi rezultati mjerenja prisutnosti radioaktivnog elementa radona u špiljama. Biospeleolozi su dali pregled živog svijeta žumberačkog podzemlja, posebno rasprostranjenosti podzemnih jednakonožnih rakova, jedne rijetke vrste podzemnog kukca i podzemnih puževa. Na posterima je prikazana geologija okolice Sošica i rasprostranjenost biljnih vrsta na ulazima nekih špilja, prikazan sustav pukotinskih jama Medjame i ekološko vrednovanje špilja na području Parka prirode. Multimedijском prezentacijom predstavljene su ljepote kraškog podzemlja Dolenjske.

Svitanje u Žumberku (Mrzlo Polje)

Vlado Božić

HPD BRŠLJAN-JANKOVAC PROSLAVILO 110. OBLJETNICU OSJEČKOG PLANINARSTVA

Prvoga vikenda u rujnu, kod nedavno obnovljenoga planinarskog dom na Jankovcu okupilo se 400-tinjak planinara iz Zagreba, Županje, Orahovice, Slavonskog Broda, Mrkoplja, Daruvara s namjerom da uveličaju značajnu obljetnicu najstarijeg i najvećeg planinarskog društva u Slavoniji. Naime, 3. i 4. rujna Hrvatsko je planinarsko društvo »Bršljan-Jankovac« slavilo 110. obljetnicu osnutka nekadašnje HPD-ove podružnice u Osijeku, čije korijene vuče današnje osječko društvo.

Od ranog jutra na Jankovac je autobusima, automobilima, biciklima i pješice počelo pristizati mnoštvo planinara. Najmlađe je dostojno predstavljala petogodišnja Elena Atanasovska iz HPD »Bršljan-Jankovac«, a među veteranima se isticao 85-godišnji Branko Blažević iz Mrkoplja, koji će sljedeće godine proslaviti 70 godina aktivnog planinarskog rada.

Jankovac je opet ponos Slavonije foto: Gordan Jerkić

HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO
»BRŠLJAN - JANKOVAC« OSIJEK
Trg A.Štarijevića 4, Osijek

HRVATSKE ŠUME

Povodom 110 godina postojanja
HPD »Bršljan-Jankovac« pozivamo Vas na

30. PLANINARSKI SLET SLAVONIJE

03. i 04. 09. 2005. god. na JANKOVAC

03.09. - SUBOTA	04.09. - NEDJELJA
- planinarenje	- pješačenje do Velike
- zajednički ručak	i kupanje
- logorska vatra i planinarsko veselje	u bazenima

**Za detaljne informacije i najavu noćenja nazovite
098/252 110 - Z. Fury ili 031/206 534 - V. Prašnikar**

Plakat 30. planinarskog sleta Slavonije

Rođendansku proslavu otvorio je predsjednik društva Zdenko Fury prigodnim govorom u kojem je podsjetio na početke planinarskog rada u Osijeku davne 1895., na zaslužne članove, sadašnje aktivnosti društva i planove za budućnost.

Prvi predsjednik HPD-ove podružnice »Jankovac« bio je ravnatelj osječke bolnice dr. Schwarz. Tijekom 19. stoljeća podružnica je prestala s radom, a posljednji se put spominje 1898. godine. Za obnovu rada trebalo je pričekati 1925. godinu. Tada osječki pravnik, povjesničar i zaljubljenik u planine dr. Kamilo Firingner ponovno osnovao društvo. Društvo je koncem tridesetih godina ima-

lo 322 člana, a zaslugom R. Kiralyja i mnogih entuzijasta toga vremena otvoren je i prvi planinarski dom u Slavoniji. Nakon II. svjetskog rata društvo se ponovno okupilo i posvetilo obnovi planinarskog doma (između 1950. i 1951.), osnivanju Slavonske transverzale 1959. godine, organiziranja predavanja, tečaja, izložbi, sletova, marševa i pohoda po cijeloj zemlji i inozemstvu. Ime »Bršljan-Jankovac« društvo je dobilo 1996. godine, a danas ima više od 300 članova.

Među rođendanskim poklonima istaknuto mjesto zauzima posebno priznanje HPS koje je slavljenicima svečano uručio dopredsjednik HPS Vladimir Novak. U planinarskom dijelu proslave domaćini su organizirali tri pohoda na obližnje vrhove Ivačku glavu (913 m), Češljakovački vis (825 m) i Nevoljaš (740 m). Nakon ručka, planinarskog graha i slavonskih kolača iz ruksaka, bila je priređena »olimpijada« s natjecanjima u štafeti s loptom, prenošenju kuhanih jaja, skakanju u vrećama i povlačenju užeta. Mnoge je, a posebno mlađe planinare, privuklo penjanje uz umjetnu stijenu. U ranim večernjim satima na otvorenom je priređena multimedijalna prezentacija o radu Društva, planinarskom domu na Jankovcu i Parku prirode Papuk. Po dobrom planinarskom običaju, zabava se nastavila dugo u noć uz logorsku vatru, treperenje zvijezda i nezaobilazne slavonske tamburaše. Drugoga dana organiziran je pohod od Jankovca do Velike preko Lapjaka (667 m).

Bila je to planinarska svečanost za pamćenje, čijem uspjehu su pored domaćina, svojom pjesmom, plesom, smijehom i pozitivnim emocijama pridonijeli i svi nazočni.

O radu HPD »Bršljan-Jankovac« obavijesti daje predsjednik Zdenko Fury (098/252-110).

Ljerka Sedlan Konig

10. GODIŠNJICA HPK »SV. MIHOVIL«

Krajem listopada 1995. skupina iskusnih šibenskih planinara na čelu s pok. Zlatkom Prginom, poginulim na Aconcagui, osnovala je Hrvatski planinarski klub »Sv. Mihovil«. Kako je vrijeme prolazilo, Klub se dokazao radom i aktivnostima te postao udruga vrijedna spomena. Treba istaknuti da HPK »Sv. Mihovil« okuplja uglavnom mlade ljude.

Speleolozi HPK »Sv. Mihovil« istražuju jame u šibenskoj okolici i na Velebitu

Društvo je svoje aktivnosti usmjerilo na visokogorsko planinarenje, speleologiju, nabavljanje opreme te školovanje članova. Među uspješnijim usponima bila su tri uspona na Mont Blanc, dva na Grossglockner, te po jedan uspon na Kilimanjaro i Aconcaguu. Već tri godine organizira se speleološka škola, a speleolozi HPK »Sv. Mihovil« istražuju i posjećuju brojne jame (Punar u Lici, Crikvenu, Munižabu i Nevidne vode). Najznačajniji uspjeh Kluba je pronalazak i samostalan rad u jami Kiti Gačešini na Crnopolcu, gdje se došlo do dubine od 428 m. Ukupna duljina kanala je 1560 m, a istraživanje se nastavlja.

Sedam članova je pohodilo ljetne i zimske tečaje za planinarske vodiče, a neki su pohodili i tečaj za markaciste. Budući da je HPK »Sv. Mihovil« bio inicijator osnivanja šibenske stanice HGSS, velik broj naših članova aktivirao se u radu HGSS-a, a novoj stanici daje mo podršku i pomažemo u školovanju i radu.

Uz navedeno, u deset godina postojanja Kluba, dobili smo klupski kombi, podigli smo planinarsko sklonište »Zlatko Prgin«, a na vrhu Orlavači nedavno smo podigli i 9-metara visoki križ. Dva puta tjedno sastajemo se u prostorijama Kluba, gdje se dogovaramo za nove akcije i izlete, gledamo projekcije prošlih i upoznajemo se s novom opremom. Pokrenuli smo i tiskanje klupskog časopisa, pod naslovom »Helop«. Ove godine Klubu je povodom Dana grada Šibenika uručena nagrada za promicanje planinarskih i speleoloških aktivnosti u našoj županiji i gradu, čime se jako ponosimo. Dosađajni rezultati potiču nas na još aktivnije i bolje djelovanje našeg *Mihovila*.

Mate Protega

VIJESTI IZ PD »PETROV VRH« DARUVAR

Tradicionalna priredba daruvarskih planinara »Petrovo na Petrovom vrhu« održala se ove godine 25. lipnja. Kao što je to uobičajeno, priredba je započela pješaćkom turom od željezničke postaje u Daruvaru preko Ječmenica i Markovačkih livada do planinarskog doma na Petrovom vrhu. Zbog činjenice da se skup održavao baš na Dan državnosti, na izletu je bilo nešto manje planinara inače, no to nije pokvarilo ugodaj, pa smo u društvu naših prijatelja iz Marije Bistrice, Virovitice, Bjelovara, Lipika, Pakraca, Mrkoplja za četiri sata stigli do planinarskog doma, gdje su nam se pridružili i planinari iz Slavenskog Broda, Zagreba i Kutine.

Uz glazbu, odličan grah i janjetinu te uz razgovor o tome kamo ići i gdje smo bili, vrlo je brzo došla večer i središnji dio proslave – paljenje krijesa. To je već postao zaštitni znak ove akcije, pa je parkiralište kod doma u trenutku kada se pali krijes premaleno za sve one građane Daruvara koji žele zajedno s planinarima uživati u ovom iznimnom događaju.

Ugodno druženje nastavljeno je još dugo u noć, a sve koji su nas posjetili (a naravno i one koji nekom greškom nisu) pozivamo na zajedničko druženje i do godine, 1. srpnja 2006.

Planinare koji obilaze Zapadni Papuk obavješćujemo da je Upravni odbor PD »Petrov vrh« odlučio uki-

nuti planinarsku stazu koja je iz Đulovca preko sela Puklice i kamenoloma Šandrovac vodila na Crni vrh. Ubuduće će se markirati samo staza preko Krivaje te Skoblara, kojom do Crnog vrha ima oko 3 sata. Tko ima prijevoz, uspon može skratiti na samo sat i pol tako da se dovede do lugarnice u Skoblaru. Pristup Crnom vrhu moguć je i od doma »Petrov vrh« (oko 4 sata), te sa prijevoza Međe na makadamskoj cesti Sirač – Voćin (oko 1 sat).

Narcis Smojver

HPD »PRPA« PRIPREMA SPOMENIK PREMUŽIĆU NA NJEGOVOJ STAZI

HPD »Prpa« iz Baških Oštarija na Velebitu, planira na proljeće podignuti na Dabarskoj kosi spomenik graditelju uzdužne velebitske staze ing. Anti Premužiću (1889–1979). Radit će ga u bronci zagrebački kipar Stanko Jančić, a bit će postavljen iznad Ravnog dabra, na mjestu gdje se Premužićeva staza križa s uzdužnom velebitskom cestom. Visina spomenika, zajedno s postoljem, bila bi oko dva i pol metra. Bit će to drugo spomen-obilježje našem planinarskom velikanu nakon spomen-natpisa što ga je po uzoru na rimski Pisani kamen kod izvora Begovače dao uz Premužićevu stazu 1979. uklesati Planinarski savez Hrvatske u povodu 10. obljetnice Velebitskog planinarskog puta.

prof. dr. Željko Poljak

KRIŽ NA NAJVIŠEM VRHU HRVATSKE

Članovi HPD »Sinjal 1831« iz Kijeva ovoga su ljeta na samome vrhu Dinare postavili pet metara visok križ i na taj način obilježili desetu obljetnicu oslobodilačke akcije »Oluja«. Zamisao za postavljenje križa na vrhu Dinare dao je tajnik HPD »Sinjal 1831« Marko Gojević, inače ratni zapovjednik Kijevske satnije. Cilj ove akcije bilo je podsjećanje planinara koji pohode najviši hrvatski planinski vrh na žrtve hrvatskih branitelja bez kojih bi najviši vrh Hrvatske bio nedostupan.

Križ se nalazi na vršku koji je 50-ak metara udaljen od geodetskog stupa kojim je označen vrh Dinare.

Nikola Gojević

Članovi HPD »Sinjal 1831« nakon postavljanja križa na Dinari

SKUP VODIČA DRUŠTVENIH IZLETA HPS U FRBEŽARIMA

Komisija za vodiče HPS, u suradnji s domaćinom PD »Kamenjak« iz Rijeke, održala je 24. i 25. rujna prvi Skup vodiča društvenih izleta HPS. Skup je održan u planinarskom domu »Frberžari« (824 m) u Tršću.

Domaćinsko PD »Kamenjak« na čelu s vrijednom predsjednicom prof. Mirjanom Stojnović priredilo je hranu i omogućilo smještaj okupljenim vodičima iz Slavenskog Broda, Daruvara, Varaždina, Zaboka, Zagreba, Karlovca i Rijeke. U subotnjem dijelu programa predstavljeni su vodiči po regijama i gradovima, a za-

tim je Komisija izvijestila o školovanju vodiča društvenih izleta u razdoblju od 1984. do danas. Nakon rasprave doneseni su zaključci koji će unaprijediti vodičku djelatnost u HPS. U poslijepodnevnom satima izvedena je prigodna vježba korištenja prsnog naveza i korištenja rukohvata na terenu). U večernjim satima prikazani su dijapozitivi s visokogorskog izleta na Grossglockner, a zatim s ture po Durmitoru (PD »Vrapče«, Zagreb).

U nedjelju su domaćini goste proveli kraćom turom po okolici. Skup je završio u poslijepodnevnom satima, kada su sudionici krenuli svojim kućama.

Darko Luš

12. 11.	Martinska zabava u Moslavačkoj gori <i>Pl. kuća »Moslavačka Slatina«</i>	HPD »Jelengrad«, Kutina Ladislav Jurinjak, 044/679-059, 044/679-014
13. 11.	Dan istarskih planinara <i>Čičarija - Učka</i>	PD »Skitaci«, Labin
27. 11.	Memorijalni pohod na Andinu baraku <i>Velika - Velički grad - Lapjak - Nevoljaš - Andina baraka</i>	PD »Mališćak«, Velika Drago Štokić, 034/233-149, 098/17-10-681 dragostokic@net.hr
27. 11.	9. skup markacista Dilja <i>Dilj, pl. kuća Prezdanak - Čardak</i>	HPD »Tikvica«, Županja Berislav Tkalac, 032/833-351
2. - 4. 12.	80. obljetnica HPD »Mosor« <i>Split (HNK) i Mosor - pl. dom »U. Girometta«</i>	HPD »Mosor«, Split Goran Gabrić, 091/21-23-015 HPD »Mosor«, 021/394-365. info@hpd-mosor.hr
4. - 5. 12.	Planinarski foto-dia festival <i>Đurđenovac, Krndija</i>	HPD »Sunovrat«, Đurđenovac Antun Kasapović, 031/602-157, antun.kasapovic@os.ht
9. - 16. 12.	Izložba planinarske fotografije <i>Split - Foto-klub</i>	HPD »Mosor«, Split Sonja Nikolin, 098/18-40-440 HPD »Mosor«, 021/394-365. info@hpd-mosor.hr
10. 12.	Planinarska noć u Međimurju <i>Gornje Međimurje</i>	HPD »Međimurje«, Čakovec Magdalena Bistović, 040/310-955 Bogomir Trabe, 091/50-49-566
11. 12.	Svjetski dan planina	
18. 12.	Fokinom stazom na Omanovac <i>Pakrac - pl. dom »Omanovac«</i>	HPD »Psunj«, Pakrac Krešimir Kardum, 098/95-23-588 Zvonimir Miler, 098/98-29-214

www.igusport.hr

Zagreb, 01/ 37 00 434

Split, 021/ 343 423

Paklenica, 023/ 369 889